

Franjevci i marijina ikonografija u oblikovanju tridentskog katolicizma Sinjske krajine

Breko, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:372736>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-12**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

FRANJEVCI I MARIJINA IKONOGRAFIJA U OBLIKOVANJU
TRIDENSTKOG KATOLICIZMA SINJSKE KRAJINE

Mirna Breko

Mentori/ica: prof. dr. sc. Sanja Cvetnić

Komentor: doc. dr. sc. Danko Šourek

ZAGREB, 2019

Temeljna dokumentacijska kartica Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

NASLOV

Franciscans and Marian iconography in shaping of Tridentic Catholicism in Sinj border

Mirna Breko

SAŽETAK

Zbog učestalih napada Osmanskog Carstva dolazi do migracija nemuslimanskog stanovništva, a najvažnija migracija dogodila se 1687. godine kada franjevci iz Rame naseljavaju područje Cetinske krajine. Sa sobom su dok su bježali ponijeli njima najvrjednije blago, to jest sliku Majke od Milosti. Slika će promijeniti ime u »Čudotvorna Gospa Sinjska« nakon Malog rata 1715. godine te čuda za koje se vjeruje da je zaslužna upravo Gospa Sinjska. Franjevci su izgradili crkvu u koju je slika smještena te je nedugo nakon toga dobila okvir od srebra koji izrađuju Mlečani te oltar koji rade braća Dall' Acqua. Crkva i samostan prošli su kroz mnoge nedaće, no franjevci nikada nisu odustali od njih. Povezanost je franjevaca s Majkom Božjom velika, a vidljiva je i kroz činjenicu da se Bogorodica ne časti samo u sinjskom franjevačkom samostanu i crkvi nego i u crkvama u ostalim mjestima Cetinske krajine. Jedno od takvih mjesta su Hrvace koje časte Gospu od sedam žalosti naslikanu prema *Madonni del'dito* Carla Dolcia. Nadalje Vrlika časti Gospu od Ružarija čije se slike naručuju najviše u ratnim periodima, Potravlje Gospu Potravsku, to jest Majku od Milosti, Rože Gospu od Zdravlja kojoj se narod moli za vrijeme pošasti kao što je kuga te Trilj koji časti Gospu od Karmela koja se također časti kao Gospa od Mira.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 67 stranica i 35 slikovnih reprodukcija

Ključne riječi: Bogorodica, franjevci, Osmanlije, čašćenje, krajina

Mentor: Sanja Cvetnić, prof. dr. sc, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Danko Šourek, doc. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: Sanja Cvetnić, prof. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Danko Šourek, doc. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Tanja Trška, dr. sc. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
titula, ustanova

Datum prijave rada: 01.07.2019.

Datum predaje rada: 01.07.2019.

Datum obrane rada: 01.07.2019.

Ocjena: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Mirna Breko, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Franjevci i Marijina ikonografija u oblikovanju tridentskog katolicizma Sinjske krajine rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 01.07.2019.

Vlastoručni potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SINJSKA KRAJINA I FRANJEVCI U XVII. I XVIII. STOLJEĆU	3
2.1. Povijesna događanja u Sinjskoj krajini za vrijeme XVII. i XVIII. stoljeća	3
2.2. Franjevci i Majka od Milosti od Rame do Sinja.....	5
2.3. Sinjski franjevci i školstvo	7
2.4. Franjevci i Mariologija	8
2.5. Čašćenje čudotvorne slike	9
2.6. Mali rat	10
3. CRKVA I SAMOSTAN U XVII. I XVIII. STOLJEĆU.....	13
3.1. Povijest crkve i samostana	13
4. ČUDOTVORNA GOSPA SINJSKA	16
4.1. Gospin oltar i okvir	16
4.2. Slika Gospe Sinjske	17
4.2.1. Analiza slike Gospe Sinjske	18
4.3. Oltar Gospe Sinjske.....	19
4.3.1. Novi oltar Gospe Sinjske.....	20
4.3.2. Analiza oltara Gospe Sinjske.....	22
5. OSTALI OLTARI U SINJSKOJ CRKVI.....	25
5.1. Oltar Svetog Ante	25
5.2. Oltar Svetog Josipa	28
5.3. Oltar Svetog Frane.....	32
5.4. Oltari Svetog Nikole Tavelića i Svetog Paulina	35
5.4.1. Analiza oltara Svetog Nikole.....	36
5.4.2. Analiza oltara Svetog Paulina	37
6. HRVACE.....	40
6.1. Povijest Hrvaca i crkve.....	40
6.2. Gospa od sedam žalosti.....	41
6.2.1. Analiza slike Gospe od sedam žalosti	42
6.2.2. Analiza oltara Gospe od sedam žalosti.....	43
6.3. Oltarna pala Svih Svetih.....	44
6.3.1. Analiza slike Svih Svetih.....	45
6.3.2. Analiza oltara Presvetog Trojstva	47

7. VRLIKA	48
7.1. Povijest Vrlike i crkve.....	48
7.2. Gospa od Ružarija	48
7.2.1. Analiza slike Gospe od Ružarija	49
7.2.2. Analiza oltara Gospe od Ružarija	50
8. POTRAVLJE.....	52
8.1. Povijest Potravlja i crkve.....	52
8.1.1. Analiza Majke od Milosti	52
9. ROŽE	54
9.1. Povijest Roža i crkve	54
9.2. Gospa od Zdravlja	54
9.2.1. Analiza kipa Gospe od Zdravlja.....	54
10. TRILJ	56
10.1. Povijest Trilja i crkve	56
10.2. Gospa od Karmela	56
10.2.1. Analiza Gospe od Karmela.....	56
10.2.2. Analiza oltara Gospe od Karmela	57
11. ZAKLJUČAK.....	59
12. POPIS LITERATURE.....	60
13. SUMMARY	67

Za mog barba Bukicu.

1. UVOD

Razvoj grada Sinja i krajine obilježen je posljedicama mletačko – osmanskih ratova koji su krojili ne samo granice tadašnje krajine nego i njezinu kulturu te način života. Zbog tih ratova dolazilo je do učestalih seoba stanovništva, a najvažnija za ovaj rad je ona 1687. godine kada franjevci s narodom bježe iz Rame te naseljavaju područje Cetinske krajine i sa sobom donose sliku Majke od Milosti. Za ovaj dio rada koristila sam se člankom Marka Dragića *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske* koji govori o svim nedaćama kroz koje su prošli ramski franjevci prije i nakon što su naselili Cetinske krajeve. Osim što su ostali uz puk u najgorim vremenima, franjevci nisu samo sagradili crkvu, nego su se brinuli i o obrazovanju mladeži, a o toj činjenici govori i članak Vicka Kapitanovića *Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju* u kojem se dotiče razvoja škola na području franjevačke bratovštine Presvetog Otkupitelja.

Najvažniji događaj za kreiranje Sinja kakvog poznajemo danas jest takozvani Mali rat u kojem Sinjani dolaze do pobjede nad Osmanlijama, a koji detaljno u svojoj knjizi *Sinj i njegovo slavlje* opisuje fra Ivan Marković. Ova bitka dovodi do još većeg čašćenja Majke od Milosti koja nakon toga postaje Čudotvorna Gospa Sinjska. O ovoj Bogorodici najviše je pisao fra Josip Ante Soldo u svojim djelima: *Zlato na grudima Majke, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću* te *Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću*. Sinjani nisu jedini koji časte Bogorodicu – Hrvace, Vrlika, Potravlje, Rože i Trilj također časte Bogorodice koje su analizirane u diplomskom radu.

Hrvace posjeduju slike Gospe od sedam žalosti, takozvane *Madonne del' dito* koja je naslikana po uzoru na Gospu Žalosnu Carla Dolcia. O ovoj Bogorodici najviše su pisali Ivana Prijatelj-Pavičić u knjizi *Kroz Marijin ružičnjak* te Radoslav Tomić u članku *Slika Gospe Žalosne* u monografiji fra Mirka Buljca. Kruno Prijatelj navodi kako je kod ove Bogorodice kompozicija jako blizu Dolcievom originalu.

O vrličkoj Gospi od Ružarija pisao je fra Josip Ante Soldo u članku *Vrlika koncem 17. i početkom 18. stoljeća*, a koji je dio zbornika radova sa skupa fra Petra Grabovca. Radi se o slici Bogorodice s Djetetom koja se nalazi na glavom baroknom oltaru u crkvi Gospe od Ružarija u Vrlici.

O ostalim Bogorodicama ne zna se mnogo, ali neke informacije mogu se pronaći na internetskim stranicama franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja te na internetskim stanicama splitsko-makarske nadbiskupije. U slučaju Potravlja radi se o slikovnom prikazu Gospe od Milosti koja nema svog oltara nego se nalazi u niši na sjevernoj strani lađe. U Rožama kao i u Trilju radi se o skulpturama Bogorodice. U Rožama se časti Gospa od Zdravlja, a u Trilju Gospa od Karmela.

Ovim radom analizirat ću odnos franjevacu prema Majci Božjoj te kako se to manifestiralo u Sinju i krajini.

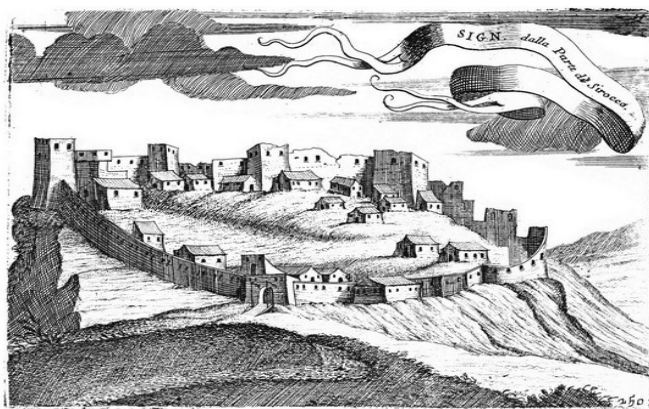
Valja naglasiti da visina oltara nije u potpunosti točna te sam se zbog toga pri opisivanju dimenzija koristila približnim dimenzijama. Osim toga, i u Vojniću se časti Bogorodica, no nisam uspjela pribaviti podatke o istoj. Kod triljske Bogorodice nedostaju podaci o točnim dimenzijama jer je smještena u nišu iza novog i većeg kipa Bogorodice, stoga sam bila u nemogućnosti posve joj se približiti i zabilježiti podatke o dimenzijama.

2. SINJSKA KRAJINA I FRANJEVCI U XVII. I XVIII. STOLJEĆU

2.1. Povijesna događanja u Sinjskoj krajini za vrijeme XVII. i XVIII. stoljeća

Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća područje Sinja i Sinjske krajine nalazilo se na zapadnom rubu Osmanskog Carstva. To razdoblje, posebno XVII. stoljeće, još uvijek je nedovoljno istraženo, a dosadašnji izvori daju samo mjestimična saznanja o pojedinim zbivanjima. Tijekom osmanske vladavine narod pod Osmanlijama živi vrlo teško *rintajući* na posjedima osmanskih gospodara. Njihov život bio je podložan samovolji osvajača te su strepili zbog nesigurnosti koje su nastajale čestim prolazima vojnika te raznim odmazdama.¹

Osmanskim osvajanjem Klisa 1534. godine te uspostavom Kliškog sandžaka, Sinj, koji je osvojen već 1513. godine, gubi na svojoj važnosti unatoč činjenici da je kroz grad vodila glavna cesta koja je povezala Bosnu s Primorjem. Igram sudbine Sinj postaje tek beznačajna *kasaba*, odnosno varoš koju, kako navodi Šimun Jurić, tadašnji putnici na toj ruti opisuju kao: »malu, slabo nastanjenu tvrđavu, s dizdarom na čelu, sa džamijom, vojnim žitnim magazinima i malenim brojem kućica pokrivenih šindrom.«²

Slika 1. Tvrđava Sign

¹ Vidi u: Šimun Jurić, »Iz povijesti Sinja i Cetinske Krajine«, u: *Sinjska Alka*, (ur.) Rajko Bobot, Bogdan Čatipović, Ivo Dalbello, Uroš Dalbello, Dušan Jurić, Sloven Poljak, Bruno Vuletić, Beograd: Jugoslavenska revija i Viteško alkarsko, 1987., str. 25.

² Isto.

Situacija se nakon stoljeća promijenila zbog upornosti Venecijanaca da uspostave vlast nad dalmatinskim zaleđem pod kontrolom Osmanskog Carstva. Godine 1648. Mlečani su zauzeli Klis čime je Sinj ponovno postao jedno od glavnih osmanskih predstražnih područja prema mletačkim posjedima. Iako je time narasla važnost Sinja, ovakva situacija dovela je do neprestanih pograničnih napada i pustošenja zbog kojih su sigurnost na venecijanskim posjedima potražili i *Morlaci*. Naime Mletačka je Republika željela osigurati vlast nad Sinjem i cijelom krajinom te je nakon poraza osmanskih osvajača u bitki pod Bečom 1683. godine, a unatoč iscrpljenosti zbog dugotrajnog Kandijskog rata, uvidjela priliku za napad. Prvi grad koji su Mlečani planirali napasti, zbog prijetnje Klisu, bio je Sinj. Prvi pokušaj osvajanja Sinja nije prošao po planu. Naime mletački poraz bio je takav da se i providur koji je vodio bitku, Pietro Valier, jedva izvukao bijegom. Drugi pokušaj, koji izvodi drugi providur Girolamo Cornaro, bio je puno bolje i detaljnije planiran te je zbog toga na kraju i urodio plodom. Na osmansku vojsku obrušio se velik broj vojnika i topova, a opsada je trajala više dana. Dana 25. rujna 1686. godine jurišom je zauzet Sinj te se tako prekinula stopedesetogodišnja osmanska vladavina, a samim time i uzdrmala njihova vlast u cijeloj Dalmaciji.³

Sinj je kao tvrđava bio od velike strateške važnosti Mlečanima koji stoga pristupaju njezinu uređenju, a slike tadašnjeg izgleda pojavljuju se u djelima mletačkog geografa, franjevca Vincenza Marie Coronellija. Osmanlije su odbijale prihvatiti činjenicu da su izgubili važno strateško mjesto kao što je Sinj te su 1687. godine, predvođeni Mehmedom Atlagićem, pokušali neuspješno osvojiti grad. Događaji koji su potom uslijedili od velike su važnosti za oblikovanje identiteta Sinja koji poznajemo danas, kao hodočasničkog središta koje se razvilo oko slike Gospe Sinjske, u to vrijeme poznatije kao Majka od Milosti. Nemuslimansko stanovništvo koje je živjelo u velikom strahu od povlačenja osmanske vojske otišlo je u prekodinarske krajeve uz zaštitu venecijanske vojske gdje ih je čekala zemlja i sva sredstva potrebna za početak novog života.⁴ Kod seobi sličnih ovoj u povijesti krajine, najveću su ulogu imali ramski franjevci koji su i sami napustili svoje izvorno boravište u bijegu pred osmanskom vojskom i njihovim napadima. Oni su potjecali sa sela te su uvijek bili uza svoj narod, a svojom su žrtvom očuvali njihov moral i snagu.⁵ Masovna seoba, tada iz Rame, dovela je do seobi i iz drugih područja: Livna, Duvna, Kupresa, Uskopolja, Rakitnog i tako dalje. Godine 1700. kada

³ Isto, str. 25-26.

⁴ Isto.

⁵ Vidi u: Ivan Pederin, »Zagora između Venecije i Turske«, u: *Dalmatinska Zagora nepoznata zemlja*, (ur.) Joško Belamarić, Marko Grčić, Zagreb: Galerija Klovičevi Dvori, 2007. god., str. 180.

Osmanlije opet provaljuju u krajinu, izostala je mletačka reakcija. Sljedeći pokušaj osvajanja Sinja, 1715. godine, ostao je upovijesti zabilježen kao takozvani Mali rat.⁶

2.2. Franjevci i Majka od Milosti od Rame do Sinja

Franjevcima koji su s narodom došli u krajinu prvotni dom bila je crkva na Šćitu u Rami,⁷ a pripadali su provinciji Bosne Srebrene. Ta je provincija obuhvaćala prostor Bosanskog pašaluka koji se protezao od Makarskog primorja preko Like i Ravnih Kotara pa sve do Budima u Ugarskoj.⁸ Arhivski izvori koje u članku *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske* obrađuje Marko Dragić pokazuju kako je ramska crkva nosila naziv Blažene Djevice Marije, a samostan je nosio ime po Svetom Petru. Vrijeme izgradnje ne može se točno datirati, no na kaležu koji franjevci sa sobom donose 1687. godine u Sinj ugravirana je 1402. godina pa se stoga može pretpostaviti da je crkva postojala i prije.⁹

Osmanlije su 21. travnja 1557. godine zapalili i opustošili samostan i crkvu te su pritom ubili šest franjevacu. Godine 1587. i 1589. crkva i samostan su obnovljeni, a niti sto godina nakon obnove, točnije 1662. godine, Osmanlije ponovno navaljuju na samostan i crkvu te su ubili samostanskog starješinu fra Bernarda Galijaša.¹⁰

Početkom XVII. stoljeća fratri su u obnovljenu crkvu donijeli sliku Majke od Milosti, a kako je sjećanje na nedavni pokolj koji su izvršili Osmanlije bilo svježije, sliku su smjestili kod *Gospinih vrata* te su se skrušeno i neprestano molili. Povezivali su se s mletačkim časnicima, harambašama i serdarima što je Osmanlije još više izazvalo te su im se zbog toga i osvećivali. Svaki osmanski neuspjeh u borbi odrazio bi se na franjevce kao nositelje otpora protiv njihove vlasti. Godine 1685. zapaljen je samostan u Modriči, a godine 1687. stradao je i samostan u Srebrenici. Neki samostani bili su i napušteni, poput onog u Olovu, a 1686. godine osim gladi zavladao je i kuga. Ramski su fratri, zbog svega navedenog ali i straha i nemoći pred osmanskim *zulumom*, odlučili odseliti s narodom u Cetinsku krajinu. No tamošnja situacija, kao ni u Zagori općenito, nije bila mnogo bolja. Župska podjela iz predturskog razdoblja bila je izbrisana te se cijela Zagora dijelila na svega dvije župe: Petropoljsku koja obuhvaća područje

⁶ Vidi u: Šimun Jurić, 1987., str. 25-27.

⁷ Vidi u: Marko Dragić, »Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske« u: *Croatia et Slavica Iandertina*, XII., 2016., str., 155.

⁸ Vidi u: Nikša Stančić, »Dalmatinske krajine u 17. i 18. stoljeću«, u: *Dalmatinska Zagora nepoznata zemlja*,(ur.) Joško Belamarić, Marko Grčić, Zagreb: Galerija Klovićevi Dvori, 2007., str.

⁹ Marko Dragić, 2016. god., str., 155.

¹⁰ Isto, 157.

koje se protezalo od Moseća i Čikle do Visoke i Blizne te na Zmin koji obuhvaća istočni dio Zagore. Dolaskom franjevaca iz Rame javljali su se žestoki sukobi između njih i franjevaca s Visovca. Kao što sam već navela, fratri iz Rame pratili su puk koji je postupno doseljavao iz Hercegovine u poluopustošena sela mučke okolice što dovodi do stvaranja dviju župa u istome selu. Fratri su se selili iz sela u selo kako bi izbjegli Turke. Rijetke su se crkve očuvale u ratnom vihoru jer se zvuk njihovih zvana nije sviđao Turcima pa su ih zbog toga palili i rušili. Puk je odlazio na svete mise makar je za to morao propješačiti desetke kilometara, a obredi su se održavali na improviziranim mjestima. Slika, koja je ujedno bila i najdragocjenija stvar koju su franjevci sa sobom nosili, nije od samih početaka bila u Sinju. Privremeno je utočište pronašla u Splitu, točnije u staroj benediktinskoj opatiji na Sustjepanu 1688. godine. Godinama su je krili od očiju javnosti, no narod je ipak saznao za to te je zahtijevao da se slika javno izloži zbog njezine poznate čudotvornosti. Zbog straha od mogućeg oduzimanja slike franjevci su je krili u kući Jure Bubičića u Velom Varošu, a on ju je spremio u ormar u sobi u kojoj nitko nije spavao. Dok je slika bila u ormaru nitko od Jurinih ukućana nije znao da se unutra nalazi Majka od Milosti; za mjesto gdje se slika nalazi znali su samo Jure i dva fratra te su u ormar ubacivali raznorazne stvari. Ono što se događalo sa stvarima izazvalo je nemir među ukućanima: sve što bi se stavilo u ormar sutradan bi se našlo složeno na podu. Kako se franjevcima nije sviđalo u Splitu te su neprestano stremili narodu s kojim su stigli i mjestu koje su naselili, naredili su da se unutar zidina sagradi mala crkva u koju će se kada dođe vrijeme prenijeti slika Majke od Milosti. Slika je povjerena na čuvanje Anti Pletikosiću koji se, kada je za to došlo vrijeme, izuo bos i pješke krenuo prema Sinju. Kada je došao do Radošića u svanuće pridružili su mu se redovnici i ostali puk te su uz pjesmu dopratili Gospinu sliku do crkvice Svetog Franje.¹¹ Godine 1691. slika je dospjela u Sinj i više ga nikada nije napustila.¹²

Crkvice Svetog¹³ Franje bila je župna crkva dok se 1699. godine franjevci nisu odlučili postaviti temelje crkve pod *varošom*. Crkva je bila malena, no unatoč tomu slika ostaje u njoj do 1714. godine dok su u njoj boravili franjevci.¹⁴

¹¹ Vidi u: *Povijest štovanja Gospe Sinjske*, <https://www.gospa-sinjska.hr/index.php/kroz-proslost/51-povijest-stovanja-gospe-sinjske> (14.2.2019.)

¹² Isto.

¹³ Lektorirano po: Lada Badurina, *Hrvatski pravopis / Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović*, Zagreb: Matica hrvatska, 2008. god., 2. izd.

¹⁴ Vidi u: Marko Dragač, 2016. god., str., 155.

2.3. Sinjski franjevci i školstvo

S obzirom na to da je bio središte kustodije, u Sinju su osim vjerske, franjevci imali i obrazovnu ulogu. Već u kasnom srednjem vijeku tu je djelovala škola za dječake koji su željeli postati redovnici.¹⁵ U franjevačkom redu učilišta su se dijelila na generalna i pokrajinska. Pokrajinska ili provincijska bila su pod upravom provincije kojoj su pripadale, dok se za upravljanje generalnih brinuo Red. Odredbe koje je Red donosio propisivale su tijekom školovanja te natječaje za lektore. Na području Bosne Srebrene takva učilišta osnivala su se u kršćanskim zemljama.¹⁶ Sinjski franjevci nakon što su dovršili crkvu i samostan, koji su tada bili prekriveni šimlom i ševarom, ipak su uspjeli pokrenuti školu koju su pohađali dječaci. Naime ti su dječaci i sami željeli postati franjevcima, a učili su sve od osnova pisanja do gramatike. Uz samostan se nalazila i posebna kuća sa spavaonicama.¹⁷

Učilište u Sinju osnovano je 1723. godine, dvanaest godina prije diobe Bosne Srebrene.¹⁸

Nakon diobe Bosne Srebrene Sinj pripada franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja. Ova provincija obuhvaća kopnenu Dalmaciju od Velebita do Neretve, uz rijeke Zrmanju, Krku, Cetinu i Neretvu. Provincija je postala samostalnom 21. siječnja 1735. godine. Na prvim sastancima donose se odluke o uređivanju samostanskih škola za nadarenu djecu koja su u njima stjecala osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje. Uspjeh ovakvih škola bio je velik zbog toga što je učenika bilo malo pa je poduka bila individualna, ovisno o sposobnostima pojedinog učenika.¹⁹

Godine 1854. otvorena je gimnazija s pravom javnosti u Sinju, a na čijem su se grbu nalazile ove riječi: »Javno više hervatsko gimnazije u Sinju pod upravom otaca franjevaca Presv. Otkupitelja«. ²⁰ Ova gimnazija ujedno je i prva gimnazija u Dalmaciji u kojoj se nastava izvodila na hrvatskom jeziku.²¹

¹⁵ Vidi u: Vicko Kapitanović, »Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do austrijske refeorme školstva«, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 33, 2007., br. 1/2, str. 90.

¹⁶ Isto, str. 91.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Vidi u: Mirko Čović, »Borba oko sinjske franjevačke gimnazije u Bečkom Carevinskom vijeću«, u: Mandićev zbornik (ur.) Ivan Vitezić, Bazilije Pandžić, Atanazije Matanić, Rim: Hrvatski povijesni institut, 1965., str. 253.

²⁰ Isto, str. 254.

²¹ Isto, str. 255.

I danas franjevci imaju utjecaj u školstvu Sinja kao profesori u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji.

2.4. Franjevci i Mariologija

Pobožnost prema Mariji još od srednjeg vijeka zauzima središnje mjesto vjerskog izražaja naroda koji se Bogorodici najviše moli u teškim vremenima kao što su ratovi, kužni periodi te ostale nedaće.²²

Franjevci su oduvijek gajili posebnu ljubav prema Blaženoj Djevici Mariji, prema njoj su usmjerili odgoj i duhovni život zajednica ali isto su tako svoju ljubav i povezanost željeli prenijeti na narod.²³ Starješine su pazili da posveta crkava Blaženoj Djevici Mariji ne ostane samo na papiru nego da se isto provede u djelo.²⁴ Osim što su joj gradili crkve i posvećivali oltare, franjevci su o Mariji pisali i pjesme kako bi na taj način što bolje doprli do puka.²⁵ Ono u čemu su sinjski franjevci prednjačili jest pisanje knjiga o Bogorodici, a s tom su tradicijom nastavili i danas. Naime Čudotvorna Gospa Sinjska, iako opisana u knjigama fra Josipa Ante Solda, fra Ivana Markovića te fra Petra Filipovića, i danas budi zanimanje franjevaca pa ju je u svojoj knjizi *Sinj i njegova Gospa* opisao i fra Mirko Marković.

Ovaj kult posvećen Bogorodici franjevci čuvaju i danas te Bogorodica zauzima posebno mjesto u njihovim srcima.

²² Vidi u: Zrinka Novak, »Utjecaj kulta Blažene Djevice Marije na neke aspekte pobožnosti na istočnoj jadranskoj obali u razvijenoj i kasnoj srednjem vijeku«, u: *Croatia Christiana periodica*, god. 35, 2011., br. 67, str. 1.

²³ Vidi u: Petar Lubina, »Marija u Hrvatskom Gospinom listu 'Marija'«, u: *Bogoslovska smotra*, god. 63, 1993., br.1/2, str. 1.

²⁴ Vidi u: Fra Karlo Balić, »Štovanje blažene Djevice Marije u Franjevačkoj Provinciji Presvetog Otkupitelja«, u: *Nova revija vjere i nauke*, X, Makarska, 1931., str., 479.

²⁵ Isto, str. 482.

2.5. Čašćenje čudotvorne slike

O tome kako je počelo čašćenje slike Majke od Milosti još uvijek nema sigurnih podataka, no fra Petar Filipović (Ramljane, 1706. - Sinj, 1769.), prvi kroničar sinjskog franjevačkog samostana, dao je naslutiti navodeći neke podatke koje je, kako je sam rekao, čuo od drugih fratara.²⁶ Ta je slika donesena u Sinj iz Rame te navodno nije uživala isto čašćenje koje uživa danas. Fra Petar Filipović pretpostavlja da slika u Rami uopće nije imala svoje mjesto na oltaru nego da se nalazila u jednoj udubini u zidu gdje su joj vjernici za vrijeme svetkovine znali zapaliti dvije voštane svijeće.²⁷ Ono što malo tko zna jest činjenica da je slika Majke od Milosti preživjela toliko nedaća da nije ni čudno što joj se i danas nakon toliko stoljeća ljudi klanjanju. Naime samostan Svetog Petra u Rami, gdje se slika izvorno nalazila, bio je više puta pljačkan, rušen ali i paljen, no slici se nikada ništa nije dogodilo.²⁸ Prva poznata nedaća koju je slika preživjela dogodila se 21. travnja 1557. godine kada su Turci opustošili i zapalili samostan i crkvu pri čemu su ubili i šest franjevac. Ovo *haračenje* »hajduka zulumčara« slika Majke od Milosti velikim je čudom preživjela. Poslije ju je na zgarištu pronašao neki musliman koji ju je spremio u žitnicu. Iako je uzimao žito, istoga nikada nije manjkalo u žitnici te se nakon par godina pohvalio susjedu. Nakon što je saznao da posjeduje sliku, susjed ga je prijavio te se slika vratila u ruke franjevac.²⁹

Priča Fra Petra Filipovića u rukopisu *Rasipanje od cudnovate Prilike Blaxene Divice Marie* govori o još jednom čudesnom događaju nakon kojeg je uslijedilo i javno čašćenje ove slike, a o kojem govori i Fra Josip Ante Soldo u knjizi *Zlato na grudima Majke*. O tom događaju doznao je od fra Ivana Mialjića koji se sam osvjedočio u čudotvornost slike. Priča počinje u drugoj polovici XVII. stoljeća kada je u ramskom samostanu živio dotični Mialjić, rastom vrlo nizak čovjek, koji se spremao postati redovnikom. U tom trenutku nije mogao ni naslutiti da će njegov niski rast biti presudan te dovesti ostale redovnike do odluke da ga otpuste iz samostana. Zbog nevolje u kojoj se našao odlazio je do slike Majke od Milosti te je uz sliku plakao i molio. Prvo poznato čudo ove slike se dogodilo, a Mialjić je narastao te postao redovnikom.³⁰ No najčudesniji događaj tek je uslijedio 1715. godine kada je, kako legenda

²⁶ Mislav Cvitković i fra Mirko Marić, *Ljetopis fra Petra Filipovića prvog povjesničara Sinja i Čudotvorne Gospe Sinjske*, Sinj: Matica hrvatska, 2018 god., str. 63.

²⁷ Vidi u: Fra Josip Ante Soldo, *Zlato na grudima Majke; kratka povijest 300 godina štovanja Gospe Sinjske*, Sinj: Svetište Gospe Sinjske, 1987. god., str. 10

²⁸ Vidi u: Marko Dragač, 2016. god., str., 155-156.

²⁹ Isto.

³⁰ Vidi u: Fra Josip Ante Soldo, 1987. god., str. 10

kaže, ova slika prilikom Malog rata pomogla obraniti Sinj i njegov narod od osmanskog napada i tako promijenila život Sinjana i stvorila identitet Sinja kakav poznajemo danas.

2.6. Mali rat

Poruku o napadu u slučaju da se ne predaju mletačkom providuru predao je turski glasnik 6. siječnja 1715. godine. Taj se dan vodi kao početak bitke za Sinj, u svijetu poznate kao one koja je dovela do tradicionalne viteške igre *Alke*. Zidine koje su bile u ruševnom stanju zbog jednog od silnih potresa koji je pogodio *Varoš* 1709. godine počinju se obnavljati, a za to vrijeme iz susjedne Bosne stizale su vijesti o velikim pripremama osmanske vojske, kao i o njezinu velikom broju. Dana 22. srpnja 1715. godine zvukom *mačkula* sa Starog Grada označio se pokret osmanske vojske prema Sinju. U gradu u to vrijeme boravi neznatan broj mletačke vojske te žena i djece koji su se uz lokalne branitelje, kojih prema navodima nije bilo preko sedam stotina, povukli unutar zidina. Vrhovni vođa osmanskih snaga, *serasker*, bio je Mehmet-paša Čelić koji je predvodio, prema suvremenim podacima, šezdeset tisuća vojnika. Dana 14. kolovoza osmanska vojska krenula je u juriš s planom da će padom Sinja pasti i Klis, a samim time i cijela Dalmacija.³¹

Slika 2. Opsada Sinja

³¹ Vidi u: Šimun Jurić, 1987., str. 25-26.

Kako je pogled na Cetinsku krajinu sa sinjske tvrđave omogućavao dobar pregled tijekom rata, sinjski branitelji imali su malu stratešku prednost zbog činjenice da su im kretanja neprijateljske vojske bila vidljiva. Zbog prethodno navedenog, kao najvažniji dokument koji je ujedno i svjedočanstvo bitke, ističe se *Dnevnik* koji je napisao očevidac ali i sudionik svih događaja. Riječ je o dokumentu koji ne samo da je preživio sve strahote rata nego svojim sadržajem i svjedoči istima.³² Izvorno je pisan na talijanskom jeziku, a kasnije je preveden i na hrvatski jezik. Uz pomoć *Dnevnika* Mali rat ili Sinjski rat mogao se u potpunosti rekonstruirati. Podaci koji su u njemu navedeni ne bilježe samo najvažnije događaje o tome kako se osmanska vojska pojavila na obroncima Prologa 23. srpnja 1715. godine, pa sve do njenog povratka u Bosnu, već i sva njezina haraćenja u vidu pljački, paleža i pokolja stanovništva.³³ Fra Ivan Marković u knjizi *Sinj i njegovo slavlje* ne donosi samo prijepis dijela *Dnevnika* nego i naglašava njegovu važnost za sinjski puk koji je pred očima želio imati sliku tog boja. Slijedi prijevod dijela *Dnevnika* – kako ga donosi fra Ivan Marković – u kojem se opisuju spomenuta zbivanja i njihovo čudesno razrješenje na blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije (Velike Gospe), 15. kolovoza 1715. godine:

»Neprijateljska vojska spusti se (na 23.) niz planinu Prolog i utabori blizu rieke Cetine.«³⁴

»Na 24. na sinjskom se polju pokazase čete turskih konjika, koji u svom bjesnilu popališe mnoge kuće.«³⁵

Nakon žestokih prodora osmanske vojske u grad te napada na tvrđavu ostale su vidljive teške posljedice istih.:

»Rečenog dana izgorje varoš, izim nekoliko tvrdjih kuća, u koje se smjestiše mnogi neprijatelji; ter iz barbarezkih pušaka mećući se na branitelje kad bi u gradu s jednog mjesta na drugo mjesto prelazili, odbijaju ih od zidova. Mnogi pogiboše od njihovih hitaca. Izgorješe taj dan takodjer dvie crkve (Gospina i sv. Frane); s česa, od žalosti proplakaše svi vjernici.«³⁶

³² Isto, str. 28.

³³ Isto, str. 28.

³⁴ Vidi u: Fra Ivan Marković, *Sinj i njegovo slavlje*, Sinj: Franjevački samostan Sinj, Poglavarstvo grada Sinja, Matica hrvatska Sinj, 1998. str. 35.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto, str. 39.

»Grad, jur, preoštećen, budući u krajnju nevolju zapao i bio izprobijan ne samo unutra nego i s dvora, dotle da zidovi, što ga za 430 koraka opasavahu, bijahu izpucali, i od svih strana valjalo je da se sruše i otvore široku lazu neprijatelju, naš zapovjednik vidio je da će dušmanin već udariti na juriš; pa je dao shodne naredbe kako ga treba dočekati. Čemu se bilo nadati, to se izkoli. U praskozorje dana četrnaestoga navali na nas neizbrojeno mnoštvo pješaka, a za plećima im bijahu konjici i čete od pričuve da prilete gdje bi bila potreba. - Najveća sila bješe naperena suproč korlatu novom i staromu, i kroz malo časa neprijatelji se toliko naprieda pomakoše, te zasadiše svoje barjake blizu zidova novog korlata, i kukama se uhvatiše obkolja da gule koce. Mi međjutim ne stajismo prekrštenih ruku, nego ne nje oborismo živu vatru svake vrste, i mnoštvo ih se svaljivaše na zemlju, žrtve našeg gnjeva. Ovo silno jurišanje trajalo je više od tri sahata; ali je navala uvijek odbijala ove junačka posada, koju je kriepila božanstvena pomoć, a hrabrilo je poticanje vitežkih zapovjednika.«³⁷

»Napokon Turci stanu bježati bez obzira, ne mogavši njihovi paše golim sabljama u ruci nagnati ih da napried srću na očitu pogibao; pa se ne htjedoše ni u logor povući, nego, na buljuke, pobjegoše preko Cetine.«³⁸

»Serašćer, obznanjen o neuspjehu, dade na svu prešu bubnjati na izkuo; i pošto bješe sabrao vojsku, mi vas cieli dan mišljismo, da će na nas iznova i žešće udariti. Ali se u tome prevarismo; jer u noći između 14. i 15., kad je osvićao dan naše Zaštitnice, na nebo uznesene, tiše tiše on diže svoje topove i vrati se sa svojom vojskom u Livno; - a mi ostadosmo oslobođeni od opsade: premda žalostni za gubitkom tolikih naših vriednih časnika i vojnika. Neprijatelji međjutim odoše pokunjeni, jer njihova vojska, odkad se spusti u Cetinu dokle uzmače, izgubi više od deset tisuća ljudi, između kojih vrlo mnoge visoke častnike.«³⁹

Za sliku Majke od Milosti koja je zbog rata premještena u crkvicu Svetog Mihovila u Fortici legenda kaže kako je njezina čudotvornost pomogla Sinjanima da se obrane od Osmanlija. Osmanlije su navodno vidjeli ženu odjevenu u bijelom kako hoda zidinama koje su se prestrašili i zatim su pobjegli. Od tog dana slika Majke od Milosti zauzima posebnu komemorativnu vrijednost među Sinjanima te ubrzo mijenja ime u *Čudotvorna Gospa Sinjska*.⁴⁰

³⁷ Isto.

³⁸ Isto, str. 40.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Mislav Cvitković i fra Mirko Marić, 2018 god., str. 60.

Slika 3. Gospa Sinjska prije krunjenja

3. CRKVA I SAMOSTAN U XVII. I XVIII. STOLJEĆU

3.1. Povijest crkve i samostana

Franjevački samostan postojao je još u slavno vrijeme krajine kada su istom vladali knezovi Nelipići. Tadašnjeg papu Inocenta V. general franjevačkog reda moli da crkvu prepusti franjevcima koje je jako cijenio. Papa mu odgovara⁴¹:

»U molbi koju ste nam upravli, kaže da se naš dragi sin plemić Ivan knez Nelipić, na veću čast Božju i procvat rečenog Reda, a za spasenje svoje duše, pobožno želi da se na njegovoj zemlji Cetini, u splitskoj biskupiji, iznova osnuje pa i sagradi samostan...Stoga ste nas vi ponizno molili da vam dobrostivo dopustimo primiti, osnovati i sagraditi na spomenutoj zemlji taj samostan s crkvom ili bogomoljom, sa zvonikom, zvonom, grobištem, kućama i drugim potrebitim zgradama, pa da to Braća vašeg spomenutog Reda smiju zauvijek imati na službu. Mi vam dakle...apostolskom vlašću dajemo potpuni i slobodni dopust da spomenuti samostan primite [...]«⁴²

⁴¹ Vidi u: Krsto Križanić, »Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske«, u: *Sinjska spomenica 1715. - 1965.*, (ur.) Josip Ante Soldo, Jeronim Šetka, Split: Franjevački provincijalat, 1965., str. 39.

⁴² Isto.

Papa Inocent VI. potvrđuje ga posebnom bulom 1357. godine te on pripada franjevačkoj Bosanskoj vikariji te je bio središte Cetinske kustodije.⁴³

Temelje za današnju crkvu i samostan postavljaju franjevci 1699. godine nakon što su shvatili da crkvice Svetog Franje, koja se danas nalazi na istoimenom sinjskom groblju, nije dovoljno velika. Godine 1714. sliku Majke od Milosti prenijeli su u novu crkvu, a godine 1715. dogodio se već spomenuti rat te su zbog istog sliku odnijeli unutar zidina u crkvicu svetog Mihovila.⁴⁴ No po završetku rata Mlečani su sliku odbijali dati natrag, stoga su franjevci molili dužda da im pomogne. Dužd na kraju donosi odluku:

»Opći providur je 11. kolovoza 1720. godine priznao da su franjevci prije opsade prenijeli u tvrđavu crkveno ruho, posuđe i svete slike, među kojima se nalazila *lamiraculosa Madre di Dio*. Stoga je naredio da se sve, pa i Gospina slika vrati franjevcima do blagdana Velike Gospe [...].«⁴⁵

Crkva i samostan u povijesti su prošli mnoge nedaće poput rušenja, paljenja i potresa, a često su ih obnavljali franjevci. Svojim položajem te položajem trga crkva je »udarila« temelje smjeru urbanog razvoja Sinja kao takvog.⁴⁶ Nakon što je bila spaljena 1715. godine u naletu turskog haračenja, zidovi su joj bili oslabljeni i konačno su poklekli pod jakim potresima koji su tresli Sinjsku krajinu od 28. studenog 1769. godine. Neki navodi govore da se taj potres zbio 27. studenog iste godine, ali kako fra Josip Ante Soldo navodi činjenice o kojima piše Bajamonti, a te iste govore da se potres dogodio 28. studenog, taj ću podatak prihvatiti kao ispravan te ću se istog u ovom radu i držati. Naime potres koji je osam dana tresao Sinj i okolicu nije devastirao samo samostansku crkvu nego i *Forticu*, odnosno tvrđavu, koju su ljudi polako zbog istog razloga i napuštali. Crkvu su brzo vratili u funkciju zbog financijske pomoći velikaša i financijske pomoći puka. Obnovom se tlocrt crkve promijenio, porušene su kapele s južne strane, a one sa sjeverne pretvorene su u spremište. U strahu od novih potresa zidovi su ojačani, stoga crkva i danas izgleda puno većom izvana nego što je iznutra. Tri su prozora bila visoko smještena, a ispod njih nalazila su se dva uža s polukružnim završecima. U zidovima koji su prošireni ostavljeno je šest visokih udubina koje su lučno nadsvođene gdje su danas smješteni oltari. Pročelje crkve bilo je jednostavno; vrata su završavala zatvorenim timpanom, a iznad

⁴³ Vidi u: Vicko Kapitanović, 2007. god., str. 89.

⁴⁴ Vidi u: Marko Dragač, 2016. god., str., 164.

⁴⁵ Fra Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, Sinj: Ogranak Matice hrvatske, 2011. god., str. 253 - 254.

⁴⁶ Vidi u: Fra Josip Ante Soldo, »Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću«, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 33, 1992., str. 459.

njih nalazila se rozeta koja se i danas nalazi na istom mjestu.⁴⁷ Tijek promjena u obliku natuknica po godinama navodi i *Sinjska spomenica*⁴⁸:

1712. - Crkva je pokrivena uz mali dio samostana.⁴⁹

1714. - Uređuje se unutrašnjost crkve i samostana.⁵⁰

1715. - Sve je spaljeno od strane Turaka.⁵¹

1723. - Crkva je bila pokrivena.⁵²

1724. - Vučković je nabavio iz Mletaka dva velika zvana te se uvela voda u samostansko dvorište od Šimićevih kuća.⁵³

1729. - Nabavljene su nove orgulje za 66 cekina.⁵⁴

1733. - Podignut je oltar od drveta i gipsa u čast Gospi.⁵⁵

1738. - Za 83 cekina kupljen je crveni damast za Gospinu kapelu.⁵⁶

1743. - Sagrađen je oltar sv. Ante od ostavštine Ante Zlatarića te je od iste kupljeno šest srebrnih svijećnjaka.⁵⁷

1748. - Slika Čudotvorne Gospe Sinjske dobila je srebrni okvir.⁵⁸

1750. - Postavljena su dva sadrena oltara izvan kapela, oltar sv. Josipa i oltar sv. Paške. U međuvremenu se dotjerao i resio Gospin hram te uz to se dograđivao i Gospin samostan uz crkvu, nad sakristijom.⁵⁹

⁴⁷ Isto, str. 473.

⁴⁸ Vidi u: Krsto Križanić, 1965., str. 39.

⁴⁹ Isto, str.47

⁵⁰ Isto, str. 47.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto, str. 48.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto.

1754. - Gvardijan Pavao Vuletić stavio je drvlje na zgradu, svu ju pokrio crijepom te unutra napravio ćelije za redovnike. Uz pomoć puka i zalaganje franjevaca samostan tada dobiva jedinstven ali nadasve lijep izgled.⁶⁰

1769. - Sinj je zadesila nesreća, naime, zapuhala je s Prologa jaka bura, crni oblaci prekrili su nebo, a munje su sijevale. Nekada oko podneva nastao je jak potres koji uz svoju jačinu i jako dugo traje te ostavlja Sinj u oblaku dima i prašine. Narednih osam dana Sinj se povremeno tresao. Crkvu je nanovo trebalo obnoviti.⁶¹

U periodu od dvije godine franjevci su uspjeli crkvu dovesti »u red«.

1775. - sagrađen je novi zvonik doduše malen i od muljike.⁶²

1795. - sagrađen je mramorni oltar Gospi Sinjskoj.⁶³

4. ČUDOTVORNA GOSPA SINJSKA

4.1. Gospin oltar i okvir

Sliku Gospe Sinjske postavili su u drveni pozlaćeni okvir, koji je u Mlecima dao napraviti Ivan Mialjić odmah nakon što je slika došla u crkvu,⁶⁴ a nalazio se iznad oltarnika koji je bio sazidan od muljike. Okvir u kojem danas stoji sveta slika, a koji je itekako dostojan iste, izradila je mletačka ruka i to nakon što je Gospa učinila još jedno čudo.⁶⁵ Naime godine 1732. Sinju i okolici zaprijetila je kuga, stoga se puk kao i prije molio uz sliku. Godine 1733. molitve puka bile su uslišene te je kuga zaobišla Sinj. Zbog zahvalnosti Gospi varošani su se zavjetovali te su dali napraviti gipsani oltar koji je postavljen iznad već sazidanog antependija i stepenica s tri pozlaćena anđela.⁶⁶ Uz *lemuzinu* i zlato, puk je skupio dvije stotine cekina koje su bile dovoljne da Bernardin Fornezieri napravi srebrom okovan okvir. Široki okvir ukrašen je velom pozlaćenih resa, a pri dnu su prikucani rokoko medaljoni uokvireni volutama u obliku slova *C*.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Vidi u: Marko Dragač, 2016. god., str., 167.

⁶⁵ Vidi u: Fra Josip Ante Soldo, 1992. god., str. 459.

⁶⁶ Isto, str. 466.

U sredini je vidljiv medaljon s velikom školjkom u kojoj se nalazi manja pozlaćena školjka. Iznad okvira viri kruna koju su držala dva anđela, dok se ispod nalaze dvije anđeoske glave.⁶⁷

4.2. Slika Gospe Sinjske

Slika pripada tipu Bogorodice nagnute glave («Frau mit dem geneigten Haupte») koje su bile popularne u Austriji, a baza, to jest izvorište, pripada Italiji. Fra Josip Ante Soldo u članku *Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću*, navodi kako je u blizini Rima čašćena slika Blažene Djevice Marije koja, sudeći po reprodukciji, nalikuje slici Gospe Sinjske mekoćom izraza i specifičnim zagasitim bojama. Kao što je ranije i navedeno, sličnih slika ima u Austriji, a najstarija ovog tipa nalazi se u crkvi karmelićana u Beču. On nadalje navodi kako je gore spomenuta slika u Austriju stigla iz Rima. U Mlecima postoji slična slika koja se također naziva Majka od Milosti.⁶⁸ O ovoj činjenici svjedoči i Ivana Prijatelj Pavičić u knjizi *Kroz Marijin ružičnjak* u kojoj navodi:

»Sliku Gospe nagnute glave otkrio je u ruševinama jedne kuće u Rimu Dominik de Jesus Maria (1559. - 1630.), general karmelićanskog reda od 1617. do 1620. On ju je obnovio i njezin kult raširio od Rima do Beča. [...] Riječ je o prikazu Gospe nagnute glave i spuštenih kapaka. Častila se pod imenom Gospa od Pobjede ili Gospa od Milosti.«⁶⁹

Fra Josip Ante Soldo sliku Gospe Sinjske ubraja među ljepše slike Bogorodica u našoj umjetničkoj baštini,⁷⁰ a Ivana Prijatelj Pavičić smatra da slovi i kao najglasovitiji prikaz Bogorodice ovog tipa u Dalmaciji.⁷¹ Na ovoj slici nije vidljiv cijeli lik Marije nego samo njezino poprsje⁷² a što je i uobičajeno za ovaj tip Bogorodice.⁷³ Sveta slika naslikana je na platnu, visoka je 58 cm, a široka oko 44 cm. Od cijele slike vidi se samo lice i dio koprene, dok je sve drugo prekriveno zlatom i biserima.⁷⁴

⁶⁷ Isto, str. 468.

⁶⁸ Isto, str. 462 -463.

⁶⁹ Vidi u: Ivana Prijatelj - Pavičić, *Kroz Marijin ružičnjak : zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskom slikarstvu od XIV. do XVIII. stoljeća*. Split: Književni krug, 1998. str. 218 - 219.

⁷⁰ Vidi u: Fra Josip Ante Soldo, 1992. god., str. 459.

⁷¹ Vidi u: Ivana Prijatelj - Pavičić, 1998 god., str. 219.

⁷² Vidi u: Jeronim Šetka, »Čudotvorna Gospa Sinjska«, u: *Sinjska spomenica 1715. - 1965.*, (ur) Josip Soldo, Jeronim Šetka, Split: Franjevački provincijalat, 1965. god., str. 11.

⁷³ Vidi u: Ivana Prijatelj Pavičić, 1998. god., str. 219.

⁷⁴ Vidi u: Jeronim Šetka, 1965. god., str. 11.

4.2.1. Analiza slike Gospe Sinjske

Gospina glava blago je naguta prema lijevom ramenu, a bljedunjavim, malo izduženim i zaobljenim licem dominira visoko čelo ispod kojeg su umetnute bademaste oči, izraženih i pojačanih kapaka s visoko postavljenim obrvama koje joj uokviruju oboreni pogled. Kontrast blijedom licu daju rumeni obrazi, od kojih se lijevi obraz samo blago nazire.⁷⁵ Gospina glava zaogrnutu je dvostrukom koprenom. Gornja svijetlo zelena koprena nadvišena je svijetlo žutom podstavom, a donja je koprena tamne pepeljaste boje, veoma prozirna.⁷⁶ Ispod draperije vidljive su samo naznake kestenjaste kose, najviše vidljive na čelu i oko sljepoočnica, a draperija se očituje lepršavošću i mekoćom nabora koji uokviruju vrat Bogorodice. Zbog prozirnosti draperije nije vidljiva samo kosa nego se naziru uho i dio vrata.⁷⁷ Bogorodica na sebi ima crvenu halju satkanu od nabora koji nastaju od pojasa koji steže gospin struk. Oko glave vidimo samo naznake aureole koja se ističe na tamnoj pozadini. Slika je bila na više mjesta savijena što nam ukazuje na to koliki je put prešla u torbama franjevacu u bijegu pred Turcima. Zbog gore navedenih činjenica Gospa Sinjska ubraja se među »Madone lualice«. ⁷⁸ Sliku je, kako navodi fra Josip Ante Soldo, očistio Raffael Eggero, a konzervirao ju je 1965. godine Filip Dobrošević iz Splita. Slika je okrunjena 22. rujna 1716. godine, a okrunio ju je Stjepan Cupilli. Narod je na krunu dao otisnuti natpis: *Inperpetuum coronat triumphat – anno MDC – CXV*(»Zauvijek okrunjena slavi -godine 1715.«).⁷⁹

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Vidi u: Fra Josip Ante Soldo, 1992. god., str. 464.

⁷⁸ Termin uvodi Anđela Horvat (1977.) povodom drugih Bogorodičnih prikaza, »Tri gotičke franjevačke Madone selice«, u: *Peristi : zbornik radova za povijest umjetnosti*, god. 20, 1977. god., str. 13 - 22

⁷⁹ Isto, str. 465.

Slika 4: Krunjenje Gospe Sinjske

Zavjetni darovi visjeli su na zidovima i upisani su na popisu iz 1768. godine bez brojčanih oznaka:

»Zavita što je oz srebra i oz zlata: kruna veliki, kruna mali, prstena, konja, ovaca, volova, koza, pasića, ociju, sisa, statua od ljudi, nogu, ruku, vilica ljudskih, ocenasa, svica obicni, kosa od ljudi, bambina, ogrluka zenski, vinaca zenski, recina od srebra, od zlata, medulja oz (!) zlata, zocglina oz zlata (!), srce od srebra, ogrluka oz zlata (!), zvizda oz zlata (!), jagancica okovani u srebru, zubova oz zlata (!), krizica od srebra, krizica okovani u srebru, krizicaoz zlata, ogrluka od bisera, recina od bisera.«⁸⁰

4.3. Oltar Gospe Sinjske

Gospin oltar dobio je rokoko preinake nakon još jednog kužnog perioda koji je zahvatio sela oko Muća, a zbog gladi je došao i do Sinja. Godine 1763. do 1764. izrađuje ga isti majstor koji je izradio tron za izlaganje Presvetog Otajstva. Njegov naziv daje se iščitati iz inicijala »P – G«, kako navodi fra Josip Ante Soldo.⁸¹ Izgled ukrasa oko slike promijenio se te su dva anđela spuštenu nad obod slike, a sa strane su dodani ukrasi od voluta i akantova lišća. Iznad okvira vidljivo je isprepletanje lisnatog ornamenta, a dva povećća anđela između sebe nose krunu s

⁸⁰ Isto, str. 470.

⁸¹ Isto.

pozlaćenim križem. Fra Josip Ante Soldo navodi kako je na gornjem dodatku latinski natpis: *Sancte M.G. sub urbi Sign 1766.* («Sv. Mariji od Milosti pod gradom Sinjem 1766.«). Nadalje, u to se vrijeme nabavljalo srebro, svijećnjaci, kaleži, moćnici i pokaznice u Mlecima, a crkva je bila bogato opskrbljena. Izgledala je kao da na njoj nisu vidljiva dugogodišnja stradanja pod osmanskim opsadama. Unatoč dobroj opskrbljenosti, veliki dio vrijednih primjeraka propada ili nestaje u požaru sakristije koji se dogodio 1938. godine, a nije pomogao ni Drugi svjetski rat. Bratovština dobre smrti pobrinula se za zbrinjavanje predmeta koji su se očuvali do danas.⁸²

Među sačuvanim predmetima iz tog razdoblja ističu se: srebrni kalež (1765. godine), oltarne tablice (1761. godine), četiri moćnika (1761. godine) te šest svijećnjaka. Sve predmete nabavila je gore navedena Bratovština prvenstveno zato što se na njima nalazi lik Svetog Franje.⁸³

4.3.1. Novi oltar Gospe Sinjske

Nakon što je crkva preživjela sve već prethodno navedene nedaće splasnula je želja za izradom novog oltara zbog novih viših lukova zbog kojih je i oltar trebao biti mnogo viši. Pothvat je bio jako skup, no na kraju se ipak održao. Negdje oko 1790. godine sklopljen je ugovor s braćom Piom i Vickom Dall' Acqua o izradi novog oltara. Braća su posao izvela u tri etape: počevši s predoltarnikom, zatim je slijedila izrada središnjeg dijela te na kraju završni nakit (*cimiere*). Zbog tih vremenskih razmaka vidljive su izvjesne razlike na oltaru. Cijena radova iznosila je 1400 cekina.⁸⁴

Angažman braće Dall' Acqua svjedoči o moći Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja koji naručuju oltar za Sinj.⁸⁵

Vicko i Pio Dall' Acqua članovi su jedne od triju obitelji altarista koje su imale prevlast na području središnje Dalmacije, a doselili su iz Chioggie. Njihovim najranijim djelom smatra se oltar Svetog Josipa Kopertinskog (ili Gospe Žalosne; 1758./1759.) u crkvi Svetog Frane u Šibeniku. Uz pomoć suradnika izrađuju i oltar Svetog Benedikta za šibensku crkvu Svetog Spasa kao i mnoge druge.⁸⁶ Braća su imala jedan ustaljeni tip oltara koji su radili, a koji se na

⁸² Isto, str. 472.

⁸³ Isto

⁸⁴ Isto, str., 474.

⁸⁵ Vidi u: Radoslav Tomić, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb: Matica Hrvatska, 1995. god., str. 10

⁸⁶ Isto, str. 165.

neki način prilagođavao mogućnostima naručitelja. Njihov stil prezentira se pomoću »slavolučnog« tipa oltara, a budući da su (primarno) bili altaristi, skulptura je na njihovim oltarima redovito podređena arhitekturi.⁸⁷ Radoslav Tomić u svojoj knjizi *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji* (1995.) navodi sljedeće:

»Konvencionalna kasnobarokna shema oltara pretpostavlja da se arhitektura retabla odnosi prema figuralnoj plastici kao dominantna komponenta kojoj su podređene ukrasne pojedinosti, pa i sama skulptura. Ona je često izbačena na vanjski rub oltara i na ugaone obrate predele. U odnosu na cjelokupnu arhitekturu oltara kipovi su u dimenzijama maleni, dosežući tek sredinu stupova. Kod altarista koji djeluju u provinciji, kao što je to slučaj kod Pia i Vicka Dall' Acque, oltari su ispunjeni brojnim ukrasnim pojedinostima radi što veće dekorativnosti.«⁸⁸

Stipesi žrtvenika od višebojna mramora ukrašavani su viticama i volutama, festonima, girlandama voća i cvijećem, dok je središnji medaljon u sredini sadržavao plitko klesane svetačke prikaze. Na rubovima su bili postavljeni sveci i anđeli neizrazite fizionomije i koštunjava lica. Zanimljivost njihovog rada jest da su se prilagođavali sredinama iz kojih su pristizale narudžbe oltara, stoga su u gradskim sredinama i važnijim svetištima radili u mramoru, dok su u predgrađima radili u kombinaciji mramora i kamena.⁸⁹

⁸⁷ Isto, str. 168

⁸⁸ Isto, str. 168.

⁸⁹ Isto, str. 168.

4.3.2. Analiza oltara Gospe Sinjske

Oltar je visok je oko šest metara i sedamdeset i pet centimetara, širok četiri metra i deset centimetara, a dug tri metra i deset centimetara. Antependij od bijelog mramora koji nalikuje sarkofagu nalazi se na trima kamenim stubama s oplatom od crvenog mramora. Strana okrenuta promatraču bogato je ukrašena u plitkom reljefu. Središnjim dijelom dominira Uznesenje Bogorodice na pozadini od crnog mramora oko koje se vide realistično izvedene rokoko vitice. Čeonu stranu stipesa flankiraju dva plitka pilastra na kojima su, također u plitkom reljefu, izrađena dva anđela s krilima. Središnjim dijelom dominira slika Gospe Sinjske, a flankiran je s dva para stupova od crvenog mramora koji završavaju kompozitnim kapitelima. Slika je scenografski smještena pred djelomično pozlaćenom mramornom draperijom koja ima i funkciju zastora kojeg »otvaraju« četiri anđela, od kojih su dva u gornjem dijelu, a dva u donjem. Na timpanu se nalaze dva anđela u sjedećem položaju, a iznad se nalaze dvije glave anđela u oblacima. Atički nastavak koji se izdiže između njih završava polukružnim lukom na kojem dva anđela drže krunu sačinjenu od dvanaest zvijezda. S bočnih strana oltara uzdižu se volutni pilastri ukrašeni voćnim i lisnatim girlandama.

Da je oltar i prije izgledao isto možemo vidjeti i u članku fra Josipa Ante Solda:

»Na tri stube ukošenih rubova od crvenog mramora postavljen je antependij od bijelog mramora, dok je osnova od zelenog. Središnji dio dvjema polukružnim linijama daje privid sarkofaga uz koji su četvrtasti stupovi s dva anđela. U „sarkofagu“, u plitkom reljefu prikazano je Uznesenje Bogorodice uz lijepu igru rokoko vitica. U srednjem dijelu, u kojem prevladava crveni mramor, dižu su dva velika stupa s korintskim glavicama. Na rubovima oltara pri vrhu vise girlande s voćem, a ispod volute od lišća. U sredini iz velike otvorene mramorne krune postavljen je "zastor" od tamnožutog mramora koji podržavaju četiri mala anđela. Usred te igre mramornog zastora, a na šarenom postolju, stoji veliki srebrni okvir slike Gospe Sinjske. U završnom dijelu, timpanu, sjede dva anđela, a iznad dvije glave anđela u oblacima. Između njih se diže ploča koja završava polulukom nad kojima dva anđela lebde i drže krunu od dvanaest zvijezda. Pri dnu oltara postoji prolaz za vjernike koji tu hodeći ili klečeći vrše svoje molitve i zavjete.«⁹⁰

⁹⁰ Fra Josip Ante Soldo, 1992. god., str. 476.

Radoslav Tomić (1995.) navodi i kako se ovdje radi o rješenju posve srodnom onom koje je ista radionica primijenila na glavnom oltaru u crkvi Gospe van Grada u Šibeniku, a koji su braća ukrasila u svim zonama postavljajući tako savršenu ravnotežu.⁹¹

Nad prolazima ophoda smješteni su razni natpisi što na latinskom, što na talijanskom jeziku. Fra Josip Ante Soldo navodi kako je klesar napravio grešku zbog koje je čitljivost otežana, a donosi i natpise.

Desni natpis glasi:

»GRATIARU: DEIPARAE SERVATRICI QUEM

F(?) F. MIN. A TURCAR TYRANNIE FUGIENT DETULIER. AN 1687. INCOLAE
SUBURBUU ET TERRITORII SIGNI VOTV PERSOLVENTES OB PESTEM

CIRCUM MINITANTEM ANNI MDCCLXIV. PROVISORE B.M.EX:mo

LEONARDO BALBI

ARAM HANC A FVNDAMTIS ERIGERE CEPERUNT DEHINC PERFERUNT A.
MDCCXCV.«⁹²

Lijevi natpis glasi:

»ALLA VERGINE CUSTODITRICE

DEL TER0 DI SIGN CINTO DA PESTZA E PRESERVATO L'ANO

MDCCLXIV

QUESTO ALRE INCOMINCIATO P VOTO DA TUTTA QTA POPOLAZIONE

VIENE ORA COPTO DEDICATO CONSTO SOTTO IL FELICISSIMO

GOVERNO DELI

ECC.mo GIO: GOTTARDO CATTI L'ANNO MDCCV.«⁹³

⁹¹ Vidi u: Radoslav Tomić, 1995., str. 171.

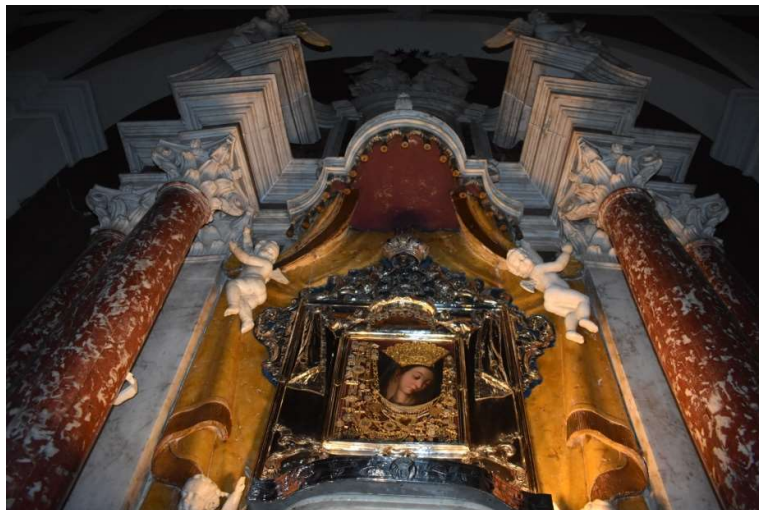
⁹² Fra Josip Ante Soldo, 1992. god., str. 476.

⁹³ Isto, str. 476

Oltar Gospe Sinjske gotovo je identičan onom u crkvi Svetog Ivana Krstitelja u Šibeniku. Tomić navodi da je sličnost posebno vidljiva u zoni stipesa sa usitnjenim dekorativnim motivima koji su karakteristični za braću.

Slika 5. Antependij oltara Gospe Sinjske

Slika 6. Oltar iz žablje perspektive

Slika 7. Prikaz cijelog oltara

5. OSTALI OLTARI U SINJSKOJ CRKVI

5.1. Oltar Svetog Ante

Oltar Svetog Ante visok je oko šest i pol metara, širok tri metra i četrdeset i jedan centimetar, a dug dva metra i četrdeset i jedan centimetar. Oltar je prije obnove bio izrađen od drveta i gipsa, a antependij je oduvijek bio izrađen od kamena. Godine 2000. prilikom obnove oltara, kako navodi fra Mirko Marić,⁹⁴ stupovi i kapiteli bili su zamjenjeni. Stupovi su izrađeni od crvenog kamena koji se vadi na Čvrljevu. Oltar ima dvije stube nad kojima se izdiže antependij koji zbog svog izgleda i ukrasa nalikuje na sarkofag. Gornja stuba ukrašena je dvjema zvijezdama od crnog kamena koje flankiraju osmerokut od istog kamena. Antependij koji je napravljen od kamena podijeljen je u pet dijelova; tri unutrašnja polja ukrašena su bijelim okvirima pred ružičastim kamenom, unutar kojih se nalazi motiv pravokutnika preklopljenoga križem - izrađen od crvenog mramora. Na rubnim pilastrima aplicirane su dvije anđeoske glavice od bijelog kamena i ovješene lisnate girlande. Na menzi se nalazi tabernakul izrađen od

⁹⁴ Prema usmenom priopćenju fra Mirka Marića

raznobojnog kamena s pozlaćenim vratima. Središnji dio uokviren je sa šest stupaca, tri sa svake strane, od crvenog kamena. Četiri su okrugla, a dva su četvrtasta koja flankiraju skulpturu koja se smjestila u niši. Stupovi nose bogato ukrašen timpan i ornamentiku koja je izrađena od gipsa. Ornamentika je u obliku vitica kojima dominira veliki cvijet.

Ovom oltaru pripadale su kanonske tablice s likom sveca koji drži ljiljane u ruci. Pretpostavlja se da su se ranije nalazile u crkvi u *Fortici* jer se na njima nalazi i prikaz Svete Barbare, zaštitnice topnika. Nadalje, fra Josip Ante Soldo navodi kako je ovaj oltar bio izrađen od kamena i crvenog mramora godine 1743., a da ga je dao izraditi Antun Zlatarić koji na oltar postavlja i natpis: »ANTONIUS ZLATARICH TESTANS UNIVERSIORUM RELIQUIT HEREDE MDCCXLIII.«⁹⁵

Slika 8. Skulptura Svetog Ante

⁹⁵ Isto, str. 472.

Slika 9. Dio oltara

Slika 10. Prikaz cijelog oltara

Prema Svetom Antunu Padovanskom narod je gajio posebnu pobožnost. Među predajama o njegovim čudima, najpoznatija je epizoda o magarcu i hostiji. Naime jedan krivovjerac iz Toulousea odlučio je vjerovati u prisutnost Krista u euharistiji samo ako njegov

magarac ode iz staje i klekne pred Presvetim sakramentom.⁹⁶ Nekoliko dana poslije Sveti Antun noseći euharistiju umirućemu spazi kod stubišta magarca kako kleči pred svetim sakramentom. Zbog te legende često ga se prikazuje uz magarca koji kleči, no neki od glavnih ikonografskih obilježja sveca su ljiljan, procvjetali križ, riba, knjiga i plamen. U vrijeme renesanse počinje ga se prikazivati i s Djetetom u rukama, to jest s Isusom Kristom.⁹⁷

Kod ovog oltara prikaz sveca je skulpturalan te ikonografski gledano veoma jednostavan za tumačenje, s obzirom na to da su prisutne svetačke oznake lako prepoznatljive. Odjeven je u franjevačku halju, na lijevoj ruci drži dijete Isusa, a u desnoj drži ljiljan.

5.2. Oltar Svetog Josipa

Sagrađen je 1750. godine, a sastojao se od antependija izrađenog od muljike iznad kojeg je podignut kameni oltar s dvama gipsanim anđelima. Na oltaru se nalazila svečeva slika u pozlaćenom okviru od drveta, a uz to se nalazila i pozlačena glava Isusa Krista.⁹⁸

Kao oltar Svetog Ante i ovaj oltar je obnovljen 2000. godine. Visok je oko šest i pol metara, širok četiri metra, a dug tri metra i deset centimetara. Oltar ima tri stube, a gornja stuba ukrašena je šahovnicom na kojoj se izmjenjuju rombovi narančastog i crnog kamena, a koja je flankirana dvama bočnim rombovima istog tipa. Antependij kao i kod prethodnog oltara izgleda kao sarkofag čiji je prednji dio podijeljen u pet manjih dijelova, a ukrašen je pločama raznobojnog kamena. I ovdje, kao i na prethodnom oltaru Svetog Ante, čeonu stranu antependija obrubljuju plitki pilastri s apliciranim krilatim anđeoskim glavicama i ovješnim lisnatim girlandama. Središnji dio oltara flankira šest stupova, po tri sa svake strane, postavljena dijagonalno jedan iza drugoga s kompozitnim kapitelima. Samo središnje polje uokviruju par pilastara, a oltarna pala obrubljena je bijelim cvjetnim i lisnatim ornamentima izrađenima od gipsa na tamnoj podlozi. Stupovi nose gređe s odsječcima zabata na kojima su posjednute gipsane skulpture anđela, a koji flankiraju natpis: »IDITE K / JOSIPU«.

⁹⁶ Vidi u: Marijan Grgić, »Antun Padovanski«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 119.

⁹⁷ Isto., str. 119-120.

⁹⁸ Vidi u: Fra Josip Ante Soldo, 1992. god., str. 476.

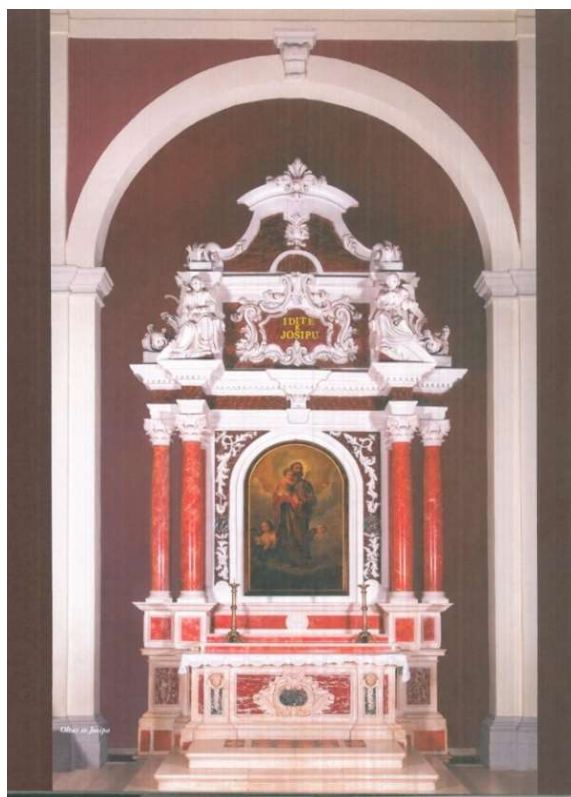
Slika 11. Sveti Josip

Slika 12. Dio oltara

Slika 13. Detalj sa antependija oltara

Slika 14. Prikaz cijelog oltara

Sveti Josip je u ikonografiji popularan prikaz zbog bogatstva narativnog sadržaja, dramaturgije te zbog emotivnih napetosti. Povezuje se i s Kristom zbog paralela koje upućuju na njihov sličan životni put.⁹⁹ Ovaj svetac do kraja srednjeg vijeka nije imao veliku važnost te mu se nisu posvećivali oltari. Tek poslije Tridentskog sabora njegov značaj se mijenja te ga zbog toga Sanja Cvetnić u svojoj knjizi *Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština* naziva »[...] poslijetridentskim ikonografskim čudom.«¹⁰⁰

Soldo u svom članku *Crkva i oltar Gospe Sinjske* navodi kako je oltarnu palu naslikao Toma Gizei strastveni slikar.¹⁰¹

⁹⁹ Vidi u: Branko Fučić, »Sv. Josip«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 304.

¹⁰⁰ Vidi u: Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF -- Press, 2007. god., str. 200.

¹⁰¹ Vidi u: Fra Josip Anet Soldo, 1992. god., str. 477.

Na oltarnoj pali Svetog Josipa u sinjskoj franjevačkoj crkvi, svetac drži u desnoj ruci muško dijete, a u lijevoj ruci procvjetali štap koji u ikonografiji predstavlja Bogorodičine zaruke. Za dijete koje Josip drži može se pretpostaviti da se radi o Isusu. Odjeven je u sivo-smeđu halju naglašenih i pokrenutih nabora. Preko halje ima plašt. Unutrašnjost plašta crvene je boje, a Dijete je oko bokova ogrnuto bijelom perizomom. Prisnost između Josipa i Djeteta je vidljiva; dijete Isus drži ruke nježno oko vrata Svetog Josipa. Okruženi su anđelima koji kao da im se klanjaju.

5.3. Oltar Svetog Frane

Oltar je visok oko šest i pol metara, širok tri metra i šezdeset i dva centimetara i dug dva metra i pedeset i pet centimetara. Ima dvije kamene stube od kojih je gornja ukrašena mozaikom u obliku vegetabilnih vitica. Budući da se ovdje radi o osnivaču franjevačkog reda oltar je ipak prilično raskošan. Zanimljiva je činjenica da ga Soldo ne spominje pa je upitno kada je postavljen. Napravljen je od drveta i gipsa. Stupovi i kapiteli su od bojanog gipsa isto kao i ornamentika. Antependij se dijeli u tri dijela na kojem se u niskom reljefu nalaze dvije anđeoske glave. Središnji dio flankiran je četirima stupovima, po dva sa svake strane. Iznad prikaza sveca nalaze se dva anđela iznad kojih u niskom reljefu možemo vidjeti dvije anđeoske glave sa krilima. Natpis »MIR / I / DOBRO« ispisan je na ovalnom polju atičkog nastavka i okružen vijencem od bijelih oblaka i krilatih anđeoskih glavica. Skulptura sveca od polikromiranog drva smještena je u nišu te je uokvirena gipsom iste boje kao i stupovi.

Franjo Asiški odluku da se posveti Bogu donio je sa samo dvadeset i četiri godine, a slovio je kao mladić vesele ćudi. Nakon što je jedne večeri pokazao svoju dobrotu kada je siromašnom vojniku dao svoju odjeću, Sveti Franjo imao je viđenje u kojem mu se ukazao Krist. Daljnji događaji usmjerit će njegov život. Čuvši glas Božji kada je prolazio pokraj zapuštene crkve Svetog Damjana uđe u istu da se pomoli pod raspelom. Glas mu tada reče: »Franjo, popravi moju kuću koju vidiš svu u ruševinama!«. Opčinjen glasom sveti Franjo prodao je nekoliko bala svile svoga oca kako bi prikupio sredstva za gradnju. Otac ga je optužio za krađu. Na sudu je Franjo skinuo sa sebe svu svoju bogatu odjeću, bacio je pred oca kao znak odricanja od dotadašnjeg načina života. U tom momentu biskup ga ogrne svojim ogrtačem. Franjo je nastavio s popravcima crkve sam prikupljajući kamenje. Članove svoga reda nazvao je *fratri minori* što u prijevodu znači »manja braća«. Zbog svoje skromnosti postao je poznat i

voljen od mnogih.¹⁰² U ikonografiji se prikazuje u tamnosmeđem habitu koji je karakterističan za franjevački red. Uz stigme, glavna obilježja su mu lubanja, ljiljan, raspelo, vuk i janje.¹⁰³

Na prikazu iz sinjske crkve radi se o skulpturi muškarca srednje životne dobi koji je odjeven u tamno smeđi habit. Oko struka sveca možemo primijetiti zavezan pojas od užeta što je karakteristično obilježje franjevačkog reda. U lijevoj ruci drži raspelo koje je ujedno i jedini ovdje prikazan svečev ikonografski atribut. Kip je postavljen u nišu obojanu zlatnom bojom koja dominira središnjim dijelom oltara.

Slika 15. Središnji dio oltara

¹⁰² Vidi u: Marijan Grgić, »Franjo Asiški«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Milan Mirić, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1990. str., str. 233.

¹⁰³ Isto, str. 234.

Slika 16. Kip Svetog Franje

Slika 17. Prikaz cijelog oltara

Osim navedenih oltara u Sinju su postajali i oltari Svetog Ivana i Svetog Paulina koji su srušeni u bombardiranju 11. rujna 1954. godine. Od udara dviju bombi stradali su crkva i samostan, a posebno prednji dio crkve.¹⁰⁴ Prije nego što su oltari koji se u crkvi nalaze danas doneseni iz Makarske, na njihovo mjesto postavljena su dva improvizirana drvena oltara. Godine 1958., Ante Frank očistio je oltare, uredio ih i prenio u Sinj. Zatim počinje postavljati oltare pa tako oltar Blaženog Nikole Tavelića postavlja od 1. do 30. travnja, a oltar Svetog Paulina postavljen je do 4. lipnja. Budući da su za sinjsku crkvu bili malih dimenzija, postavljeni su na jednu stepenicu, a vrhom im dominira križ.¹⁰⁵

Arhiv samostana ne posjeduje fotografije oltara u njihovom prvotnom ruhu zbog činjenice da je arhiv gorio u nekoliko navrata.

5.4. Oltari Svetog Nikole Tavelića i Svetog Paulina

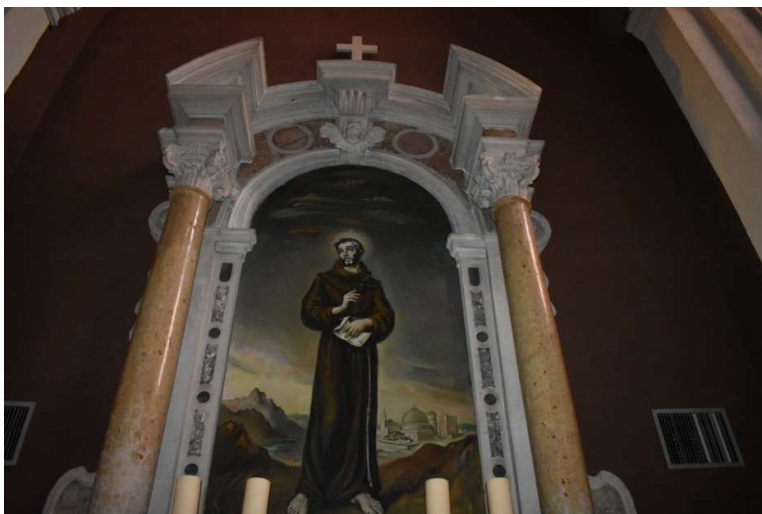
Oba oltara istih su dimenzija. Visoki su između pet i pol i šest metara, široki su tri metara i deset centimetara, a dubina im je dva metra i osam centimetara. Osim istih dimenzija, identični su i izgledom te se vidno razlikuju od ostalih oltara u crkvi.

Slika 18. Antependij oltara

¹⁰⁴ Krsto Križanić, 1965. god., str. 55.

¹⁰⁵ Isto, str. 58.

Slika 19. Središnji dio oltara s prikazom sveca

5.4.1. Analiza oltara Svetog Nikole

Oltar ima dvije kamene stube od kojih je gornja ukrašena ritmičkom izmjenom rombova od narančastog kamena. Antependij koji je također od bijelog kamena podijeljen je u tri dijela te je svojim izgledom dosta skromniji od oltara koji pripadaju crkvi od početka. Središnji dio oltara flankiran je dvama stupovima od narančastog kamena s korintskim kapitelima. Dva polustupa s dorskim kapitelima uokviruju slikovni prikaz sveca te nose polukružni luk. Iznad prikaza sveca nalazi se anđeo s krilima izrađen u plitkom reljefu. Glavni stupovi nose segmentno povijeno zaključno gređe koje završava križem.

Sveti Nikola Tavelić časti se kao zaštitnik hrvatskog naroda, a na slikama se prikazuje u franjevačkom habitu crne boje s izraženim postrigom te s dugom bradom. Po tijelu i na čelu vidljivi su tragovi mučenja, do njega se najčešće prikazuje lomača, a ponekad u ruci drži raspelo.¹⁰⁶

Na ovom prikazu umjetnik je slobodnije pristupio svečevoj ikonografiji nije. Na slici je vidljiv lik odjeven u franjevački habit smeđe boje, glave blago naklonjene u desnu stranu, tamne kose te sitne tamne brade. U ruci drži križ, na nogama nema obuće, a stoji na zemlji te je u pozadini vidljiv grad. Oko glave je vidljiva aureola koja se upotrebom svijetlog kolorita odjeljuje od neba. Sliku radi Bruno Bulić u tehnici ulje na platnu.

¹⁰⁶ Vidi u: Marijan Grgić, »Nikola Tavelić«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 427.

Nikola Tavelić, iako proglašen svetim tek 21. lipnja 1970. godine te tako postao prvi hrvatski svetac,¹⁰⁷ prije je bio blažen te su mu zbog toga pravljene oltari u čast u franjevačkim crkvama.

5.4.2. Analiza oltara Svetog Paulina

Oltar ima dvije stube na vrhu kojih je postavljen stipes s antependijem od bijelog kamena koji je ukrašen raznobojnim kamenom. Kada ga usporedimo s oltarima koji su od prije u crkvi, možemo primijetiti jednostavnost forme i manjak dekoracije. Središnji dio oltara gdje se nalazi slika sveca flankiran je dvama stupovima od žutog kamena. Na samom vrhu prikaza nalazi se u plitkom reljefu izvedena glava anđela. Stupovi nose segmentno povijeno zaključno gređe na vrhu kojeg se nalazi križ.

Slika 20. Antependij oltara

¹⁰⁷ Vidi u: Josip Arnerić, »Uvodna riječ« u: *Nikola Tavelić prvi hrvatski svetac*, (ur.) Gabrijel Hrvatinić, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1971. str. 7.

Slika 21. Središnji dio oltara s prikazom sveca

Oltarna pala Svetog Paulina uz kojeg se nalaze Sveti Jeronim, Sveta Katarina i Sveti Mihovil, dosta je oštećena prilikom bombardiranja te je poslana na restauraciju u Zagreb 1960. godine. Slike su u Zagrebu restaurirali Bruno Bulić, koji je naslikao oltarnu palu Nikole Tavelića, te Ivan Lončarić.¹⁰⁸ Pala je naslikana tehnikom ulja na platnu.

Sveti Paulin je na prikazima lako prepoznatljiv zbog biskupske odore koju nosi na sebi. Sveti Jeronim najčešće se u ikonografiji prikazuje kao starca u pratnji lava. Ponekad ga se prikazuje s crvenim šeširom i grimiznim haljinama, a ponekad kao pokornika u pustinji ili pećini koji se udara kamenom o prsa, moli ili piše. U blizini se naziru lubanja i sova.¹⁰⁹ Sveta Katarina prikazuje se s krunom na glavi što je pokazatelj njenog kraljevskog podrijetla, a njena osobita oznaka jest kotač s oštricama. Također u rukama može imati palminu granu kao simbol pobjede te mač kao oruđe mučeništva.¹¹⁰ Sveti Mihovil u povijesti se u ikonografiji prikazuje na različite načine: kao krilati anđeo odjeven u tuniku, u oklopu s kacigom, a najpoznatiji prikaz Svetog Mihovila je kako gazi zmaja ili đavla.¹¹¹

Na ovom prikazu Sveti Paulin zauzima središnje mjesto te ga možemo prepoznati po biskupskom ruhu u koje je odjeven. U lijevoj ruci drži biskupski štap, a desnom blagoslivlja. S lijeve strane nalazi se ženska osoba koja je okarakterizirana kao Sveta Katarina. Na ovom je

¹⁰⁸ Krsto Križanić, 1965. god., str. 58.

¹⁰⁹ Vidi u: Marijan Grgić, »Sveti Jeronim«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 299.

¹¹⁰ Vidi u: Marijan Grgić, »Sveta Katarina«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 325.

¹¹¹ Branko Fučić, »Sveti Mihovil«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 402.

prikazu od njezinih ikonografskih simbola vidljiv bodljikavi kotač koji se nalazi pokraj njezine lijeve noge te kruna koju nosi na glavi, a koja je simbol njezinog kraljevskog podrijetla. Sveta Katarina odjevena je u haljinu renesansnog izgleda, a u desnoj ruci drži crno pero. Sveti Jeronim na ovom prikazu nalazi se s desne strane, a ikonografski gledano veoma ga je lako za prepoznati. Na ovom je prikazu Sveti Jeronim starac pokornik koji se udara kamenom o prsa, a pri dnu njegovih nogu prikazan je i lav. Iznad likova nalazi se krilati arkandeo odjeven u tuniku, a njegova ikonografska obilježja sugeriraju da je riječ o Svetom Mihovilu. Svi likovi smješteni su na svijetlu podlogu te se zbog jakih kontrasta još više ističu. Nisu prisutne naznake arhitekture ni prirode, stoga likove ne možemo smjestiti u određeni prostor.

Stari glavni oltar s kojeg se nekada služila misa vidljiv je, nažalost, samo na starim fotografijama.

Slika 22. Fotografija glavnog oltara

6.HRVACE

6.1. Povijest Hrvaca i crkve

Način na koji je selo Hrvace dobilo ime vidljivo je iz još jednog od tekstova fra Josipa Ante Solda u kojem navodi kako su Hrvace dobile takvo ime jer su Hrvati u vrijeme seoba naselili na zapadu, nasuprot Avarima –Obrima na istoku, u selu Obrovac preko rijeke Cetine. Tumačenje toponima Hrvace još uvijek nije znanstveno potvrđeno, iako ime podsjeća na ime Hrvat.¹¹²

Ovo je mjesto pokraj Sinja u XVII. stoljeću, barem za Turke, bilo puno važnije od centra krajine. Dok se u Sinju 1604. godine gradila samo jedna džamija bez propovjedaonice i minareta i sa samo jednom mahalom, u Hrvacama (odnosno Hrvaticama) je napravljena časna džamija i mahala na području današnje Miševice, tursko groblje te džamija, a uz nju mekteb (osnovna škola). O važnosti Hrvaca svjedoči i činjenica da je u Hrvacama u to vrijeme bilo pedeset i devet domaćinstava, a u Sinju manje, odnosno svega pedeset i pet. Rat koji je uslijedio 1715. godine nije promijenio samo Sinj nego i sliku stanovništva u Hrvacama, stoga su sve poturice i muslimansko stanovništvo pobjegli za Livno zbog haračenja Mlečana čime život u Hrvacama naglo prestaje. Taj će život oživjeti ranije navedena seoba naroda koji su predvodili franjevci. Hrvatačani su pripadali vlasti sinjskog providura koji vrši civilnu i vojnu vlast.¹¹³

Crkva Svih Svetih preživjela je slične nedaće kao i crkva Gospe Sinjske koja, za razliku od ove, ipak nikada nije bila srušena do golih temelja i nije trebala novu izgradnju, već samo obnove. Nakon izгона Turaka iz Cetine na razvalinama starohrvatske crkve pučani podižu novu crkvu 1686. godine. Ta ista crkva doživjela je sudbinu istovjetnu sinjskoj, ali je ubrzo nakon pobjede nad Turcima i obnovljena.¹¹⁴

Malena i dotrajala, ipak je srušena 1866. godine kako bi se sagradila bolja i veća crkva. Zidovi nove crkve bili su debeli sedamdeset i tri centimetara, na visini od dvjesto i deset centimetara nalazila se skromna i malena korniča, a na zapadnoj strani vrata nalazila se malena rozeta. Završetak kapelice čine preslica i jedno zvono.¹¹⁵

¹¹² Vidi u: Josip Ante Soldo, »Kratka povijest Hrvaca do 20. stoljeća« u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur.) Fra Mirko Buljac, Split: Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979. god., str. 52.

¹¹³ Isto, str. 53.

¹¹⁴ Vidi u: Fra Mirko Buljac, »Povijesna bilješka o Župi Svih svetih Hrvace« u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur.) Fra Mirko Buljac, Split: Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979. god., str. 159.

¹¹⁵ Isto, str. 160.

6.2. Gospa od sedam žalosti

Gospa Žalosna, ili Gospa od sedam žalosti, jest lik Majke Božje koja suosjeća s patnjom svoga sina i svih ljudi. U njezinom čašćenju najčešće se ističe sedam teških trenutaka Marijina života, počevši od Šimunova proročanstva do Isusova raspeća i polaganja u grob.¹¹⁶

Za prvi slikovni prikaz Gospe Žalosne zaslužan je Carlo Dolci (1616.-1687.), a jednu od najboljih kopija, gledano po očuvanosti i načinu izrade, posjeduje župna crkva Presvetog Trojstva u Hrvacama.¹¹⁷

Slikovni prikaz hrvatačke *Madonne del' dito* prvi put se spominje u obliku narodne predaje po kojoj ju je iz Venecije donio vojnik Kanaet, a o čemu u svom tekstu o *Slika Gospe Žalosne* u monografiji Fra Mirka Buljca *Hrvace - Župna crkva Svih Svetih* progovara Radoslav Tomić referirajući se na fra Josipa Antu Solda, točnije na *Franjevačka provincija presvijetlog Otkupitelja : (šematizam)*. Za prvi pisani spomen hrvatačke *Madonne del' dito* zaslužan je Kruno Prijatelj koji ju samo spominje u kontekstu drugih Dolciovih Madona u Dalmaciji, u knjizi *Barok u Splitu* (1947.)¹¹⁸ navodeći kako se ovdje radi o jednom od najljepših primjera tog tipa Bogorodice u Dalmaciji.¹¹⁹

Nadalje Ivana Prijatelj Pavičić spominje hrvatačku *Madonnu del' dito* u knjizi *Kroz Marijin ružičnjak : Zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskom slikarstvu od XIV. do XVIII. st.* smještajući njen dolazak u Hrvace u vremenski okvir XVIII. i XIX. stoljeća kada smatra da širenje kopija *Madonne del' dito* i počinje na području Dalmacije. Ovaj tip Bogorodice, navodi autorica, javlja se u vremenima ratnih razaranja, teških bolesti (kuge) i stradanja.¹²⁰

Godine 2004. u svom diplomskom radu *Slike Bogorodice (Madonne del' dito) po Carlu Dolciju iz Galerije umjetnina Split* Šime Vulić spominje hrvatačku *Madonnu del' dito*

¹¹⁶ Vidi u: *Blagdan Blažene Djevice Marije Žalosne* <http://www.obitelj-malih-marija.com/blagdan-blazene-djevice-marije-zalosne/> (17.06.2019.)

¹¹⁷ Vidi u: Radoslav Tomić, »Slika Gospe Žalosne« u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur.) Fra Mirko Buljac, Split: Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979. god., str. 168-177.

¹¹⁸ Vidi u: Kruno Prijatelj, *Barok u Splitu*, Split: Kulturno-umjetničko društvo *Ivan Lozica*, 1947. god., str. 66.

¹¹⁹ Kruno Prijatelj za nju navodi: »Van Splita najljepši primjer ovog tipa Dolcijeve Bogorodice nalazi se u Hrvacama kod Sinja. Tu je kompozicija još bliža originalu.«

¹²⁰ Vidi u: Ivana Prijatelj - Pavičić, 1998. str. 163 - 164.

referirajući se na sve gore navedene izvore donoseći njihovo viđenje teme *Madonne del' dito* i viđenje hrvatačke u kontekstu ostalih.¹²¹

6.2.1. Analiza slike Gospe od sedam žalosti

Slika je visoka devedest i jedan centimetar, a široka šezdeset centimetara s polukružnim lučnim završetkom. Slikana je tehnikom ulja na platnu. Na tamnoj podlozi naslikano je poprsje Bogorodice, glave blago nagnute u desnu stranu. Glavu joj prekriva tamnoplavi maforion, a ispod njega vidljiv je narančasti veo koji odlikuje mekoća izrade nabora. Ruke Bogorodice kao da su sklopljene dok joj grudi probada mač. Ispod plavog maforiona nazire se samo jedan prst. Blago rumenilo obraza krasi bljedunjavo lice Bogorodice čiji je pogled usmjeren prema dvama anđelima koji se nalaze u dnu slike. Jedan od anđela naslikan je u poluprofilu, a drugi je leđima okrenut od promatrača. Zajedno pridržavaju natpis: *Stabat mater dolorosa*. Svjetlost na Bogorodicu pada iz lijevog kuta te, uz svjetlost koja se širi iz njezine glave, predstavlja njezinu svetost.

Slika 23. Gospa od sedam žalosti

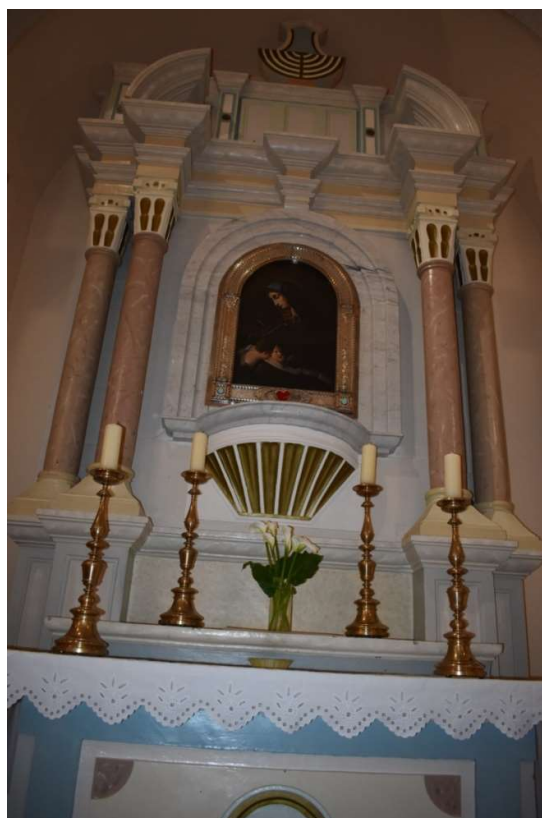
¹²¹ Vidi u: Šime Vulić *Slike Bogorodice (Madonne deldito) po CarluDolciju iz Galerije umjetnina Split.*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004 god., str. 39 - 40.

6.2.2. Analiza oltara Gospe od sedam žalosti

Oltar je napravljen od muljike, drveta i gipsa kao i stari oltari u sinjskoj crkvi. Visok je oko pet i pol metara, širok dva metra i devedeset centimetara, a dug dva metra i dvadeset centimetara. Antependij oltara je jednostavan, ukrašen plavom bojom koja dominira oltarom. Središnji dio flankiran je dvama stupovima sa svake strane koji su obojani tako da imitiraju kamen u boji ili mramor. Zabat je jednostavan, a ukras na zabatu izrađen je od bojanog gipsa.

Slika 24. Prikaz središnjeg dijela oltara

Slika 25. Prikaz oltara

6.3. Oltarna pala Svih Svetih

U župi Svih svetih osim slike *Madonne del' dito* postoji i oltarna pala koja pripada periodu baroka i renesanse. Radi se o oltarnoj pali Svih Svetih koja je rad mletačkog slikara Francesca Maggiotta. Ova nam je činjenica iz života umjetnika poznata zahvaljujući podacima koje nam donosi Andrea Tessier. Sliku za župnu crkvu naručuje Mate Lovrić, tadašnji trgovac i veleposjednik. Naime obitelj dotičnog imala je velike posjede na području Hrvaca te je kao takav bio u mogućnosti naručiti za svoj kraj oltarnu palu koja će se isticati svojom izrazitošću među ostalima u Dalmaciji. Kako je i osobno posjetio Veneciju, vjerojatno je sukladno tome želio sliku izrađenu po standardima za ono doba suvremenih odlika.¹²²

Pretpostavlja se kako je za ovu sliku utjecaj pronašao u Rafaelovoj slici *Sveta Cecilija sa Svetim Pavlom, Ivanom Evanđelistom, Augustinom i Marijom Magdalenom*, što je posebno vidljivo na likovima Marije Magdalene i Svetog Pavla koji su doslovno preuzeti. Može se reći

¹²² Vidi u: Radoslav Tomić, »Slika Svih Svetih« u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur.) Fra Mirko Buljac, Split : Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979. god., str. 176 - 177.

da, osim promjene kolorita draperije kod lika Marije Magdalene te ikonografske preinake Svetog Pavla ostavljajući ga na neki način bez jasnih znakova, to jest atributa po kojima bismo ga prepoznali, ovi likovi jesu izravan citat Rafaelovih likova na gore spomenutoj slici. Budući da je pretpostavljen lik Svetog Pavla lišen atributa, možda se radi i o liku Svetog Mateja koji je bio zaštitnik naručitelja. Osim citiranja Rafaelovih djela preuzeta je i čvrstoća oblikovanja, likovi su mu statično postavljeni, fizionomije imaju skulptorske attribute, a kolorit svijetao.¹²³

6.3.1. Analiza slike Svih Svetih

Na hrvatačkoj slici u gornjem dijelu uočljivo je Presveto Trojstvo prema kojem uzlazi Bogorodica, a u donjem dijelu slike nalaze se svetački likovi koji u ovom slučaju predstavljaju Sve Svete. U prvom planu vidljiv je Sveti Franjo kojeg prepoznajemo po ikonografskim atributima raspela i stigmama, a o čijem je životu i atributima bila riječ prilikom analize istoimenog oltarau sinjskoj crkvi. Na slici prepoznajemo lik Svetog Pavla Apostola koji gazi kapitel prema atributu mača. Naime Sveti Pavao Apostol, koji se najprije zvao Savao, najpoznatiji je Kristov sljedbenik iz I. stoljeća. Rođen je u Tarzu te, iako židov, on i njegova obitelj bili su rimski građani. Legenda kaže da je mučen u Rimu gdje je i pogubljen mačem. U ikonografiji, pa tako i na ovom prikazu iz Hrvaca, prikazuje se s mačem, knjigom ili svitkom svojih poslanica.¹²⁴ Uz Pavla se nalazi svetac kojeg prepoznajemo kao svetog Jurja, mučenika kojeg je progonio Dioklecijan za vrijeme progona kršćana. Zbog svoje uloge rimskog vojnog časnika u križarskim ratovima, postaje prototipom idealnog kršćanskog viteza. Legende o mučenju sveca proširivale su se s godinama, a najpoznatija je ona o svetom Jurju i zmaju, odnosno *Legenda aurea* koja je i bila mjerodavna za srednjovjekovnu ikonografiju Zapada. U ikonografiji se u različitim periodima prikazuje s različitim simbolima. Najčešće se prikazuje kao vitez konjanik odjeven u suvremenu uniformu ratnika opremljen štitom i mačem.¹²⁵ Na prikazu je i djeva koju prepoznajemo kao Mariju Magdalenu, sveticu koja je simbol grešnika koju obraća ljubav i vjera u Krista. Marija Magdalena omiljena je osoba kod umjetničkog prikazivanja u vrijeme renesanse te je sačuvan velik broj njezinih prikaza. Njezina najizraženija oznaka jest posuda od alabastera s pomasti kao simbolom pomazanja Kristovih nogu. Ponekad je posuda u rukama svete, ponekad pored njezinih nogu, a moguće ju je prikazati i u društvu anđela koji joj pomaže. Na većini prizora prikazana je s dugom kosom koja joj pada preko

¹²³ Isto.

¹²⁴ Isto, str. 545.

¹²⁵ Isto, str. 309.

cijelog tijela te ga tako uokviruje, a postoje slučajevi u kojima ju anđeli nose prema nebu da bi primila okrpju. Ostala ikonografska obilježja su joj lubanja i raspelo kao znak pokajanja.¹²⁶ Uz sveticu prepoznamo i Ljudevita Tuluškog, biskupa koji potječe iz svetačke obitelji. U dobi od četrnaest godina poslan je kao talac aragonskom kralju u zamjenu za svog oca. Nakon što su ga oslobodili sedam dana poslije, ponudili su mu prijestolje. On ga odbija te se odriče svih svojih kraljevskih prava i postaje članom reda franjevac. Na renesansnim prikazima prikazuje se kao golobradi mladić plemenitog izgleda, odjeven u biskupsku odoru s lijerom izvezenim na pluvijalu. Kruna i žezlo kojih se u mladosti odrekao prikazuju se ležeći pokraj njegovih nogu.¹²⁷ Prepoznatljiv lik na ovom prikazu je i lik Jelene Križarice, majke rimskog cara Konstantina Velikog koji je imao poznato viđenje prije pobjede nad Maksencijem u kojem Krist nosi zastavu s natpisom: *U ovom ćeš znaku pobijediti*. Poruka Krista dopire do njega te on postaje kršćaninom. Sveta Jelena daje sagraditi mnogo crkava kao znak svoje pobožnosti. Velik interes imala je prema brdu Kalvarija gdje je naredila mnoga iskapanja, a tamo pronalazi tri križa i natpis: »Isus Nazarećanin, kralj židovski«. U kasnijim iskapanjima pronalazi i čavle kojima je Isus bio prikovan za križ. Njezini ikonografski atributi najčešće su kruna na glavi, a u ruci Isusov križ otkud i sam naziv *Križarica*. Postoje slučajevi da u ruci drži model Svetog groba, no često križ pridržavaju anđeli koji su joj se ukazivali u viđenju.¹²⁸ Naposljetku zadnji svetac kojeg možemo prepoznati na ovom prikazu, jer ostali nemaju izražene attribute da bi se sa sigurnošću moglo govoriti o njihovom identitetu¹²⁹, jest Sveti Bonaventura koji je rođen 1221. godine u mjestu pod imenom Bognoregio. Legenda kaže da je kao mali bio veoma bolestan te ga majka odnosi kod svetog Franje te se moli da dijete ozdravi. Po ozdravljenju Sveti Franjo uzvikne: »O buonaventura!«, što bi u prijevodu značilo: »O, dobre li sreće!«. Majka ga u tom momentu pod tim imenom zavjetuje Bogu. Godine 1256. izabran je za generala franjevačkog reda, a potom ga iste godine papa imenuje kardinalom. Napisao je brojne teološke rasprave kao i životopis svetog Franje. Jednom prilikom, dok je prao suđe u dvoru, papini izaslanici donijeli su mu kardinalski šešir na što ih je on zamolio da ga objese o stablo dok ne dovrši s pranjem suđa. Drugom prilikom posjetio ga je Toma Akvinski te ga upitao otkud mu sve to silno znanje, a Bonaventura pritom odgrne zastor na svojoj biblioteci uz riječi: »Ovo je moja mudrost«. Oba događaja ujedno su i njegov najčešći ikonografski motiv, a uz njih se prikazuje još i *Stablo*

¹²⁶ Vidi u: Marijan Grgić, »Marija Magdalena«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 394 - 395.

¹²⁷ Vidi u: Marijan Grgić, »Ljudevit Tuluški«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 388.

¹²⁸ Vidi u: Marijan Grgić, »Jelena Križarica«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 296.

¹²⁹ Vidi u: Radoslav Tomić, 1979. god., str. 176 - 177.

života koje predstavlja križ s lišćem u kojem je svaki list jedna zgodna iz Kristova života. Obično se na prikazima prikazuje u kardinalskoj ili franjevačkoj odjeći, sa šešikom ili mitrom koja može biti pokraj njega ili na stablu. Na nekim primjerima prikazano je kako mu anđeo nosi hostiju. Atributi su mu drvo života s pelikanom na vrhu, raspelo, šešir ili mitra, kardinalski štap, a pokraj njega ponekad se slikaju i serafini.¹³⁰

Slika je visoka sto devedest i četiri centimetra i duga sto centimetara, a završetak joj je kao i kod Gospe od sedam žalosti polukružni. Izrađena je u tehnici ulja na platnu te je odlikuje svijetli kolorit i čisti tonovi. Svi likovi prikazani su na svijetloj podlozi.

Slika 26. Slika Presvetog Trojstva

6.3.2. Analiza oltara Presvetog Trojstva

¹³⁰ Vidi u: Anđelko Badurina, »Bonaventura«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. god., str. 173.

Oltar Presvetog Trojstva jednak je onom Gospe od sedam žalosti dimenzijama, materijalom te stilom izrade.

7. VRLIKA

7.1. Povijest Vrlike i crkve

Vrlika obuhvaća široku kotlinu oko izvora Cetine po kojoj je i dobila ime. Pred napadima Osmanlija stanovnici bježe u tvrđavu, a u XVI. stoljeću Turci zauzimaju Vrliku te ispod tvrđave grade džamiju.¹³¹ Nakon tjeranja muslimana fra Jure Bogić, vođa krajišnika, ruši džamiju i gradi crkvu Gospe od Ružarija. Crkva je izgrađena 1753. godine, ali kako je svremenom propala, 1876. godine počela se graditi nova. Kako je veliki problem predstavljao nedostatak sredstava, crkvu su posvetili tek 1898. godine.¹³²

7.2. Gospa od Ružarija

Na glavnom mramornom oltaru nalazi se slika Bogorodice s Djetetom u rukama za koju Vrličani kažu kako ju je iz Venecije poslao fra Filip Grabovac, pjesnik i narodni mučenik koji je bio rodom iz Vinalića (1749. godine). Slika se nalazi u bogatom zlatnom okviru.¹³³ Gospa od Ružarija jedna je od najraširenijih Marijinih pobožnosti na području Dalmacije u poslijetridentsko vrijeme. Ta se ikonografska tema prije prikazivala sa saveznicima koji slave pobjede nad Osmanlijama te Kraljicu Pobjede i Mira. Na slikama se najčešće pojavljuju Pio V., kralj Filip II., njegov polubrat i još mnogi.¹³⁴ Slike ovakvog tipa Bogorodice najčešće su naručivala mjesta koja su bila zahvaćena ratovima, pogotovo onim s Osmanlijama u XVI. i XVII. stoljeću kao što je to slučaj i kod Vrlike.¹³⁵ Kod ovog prikaza Gospe od Ružarija vidimo odmak u vidu da je Bogorodica prikazana sama s Djetetom u rukama ali ju prepozajemo po krunici koju Djete drži u ruci.

¹³¹ Vidi u: Ante Soldo, »Vrlika koncem 17. i početkom 18. stoljeća«, u: *Fra Filip Grabovac u kontekstu hrvatske kulture*, (ur.) Neven Strukan, Vrlika, Sinj: Poglavarstvo grada, Matica hrvatska, 1998., str. 23.

¹³² Vidi u: Josip Grbavac (ur.), *Franjevačka Provincija Presvetog Otkupitelja*, Split: Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja, Zbornik »Kačić«, 2007. god., 180. - 181.

¹³³ Vidi u: *Vrlika - povijest župe*, https://www.franjevci-split.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=378&Itemid=7 (08.06.2019.)

¹³⁴ Vidi u: Ivana Prijatelj- Pavičić, 1998. god., str.109 - 110.

¹³⁵ Isto, str. 81.

7.2.1. Analiza slike Gospe od Ružarija

Slika je visoka šezdeset i osam centimetara, širina joj je pedeset i dva centimetra te je izrađena u tehnici ulja na platnu. Na tamnoj podlozi prikazana je Bogorodica koja u rukama drži dijete Isusa. S glave joj pada, naslanjajući se na desno rame, zlatni veo ispod kojeg je vidljiva crvena draperija koju na mjestima prekriva modri maforion. Na Bogorodičinom blijedom licu ističu se krupne bademaste oči smještene ispod tankih i visoko postavljenih obrva. Pogled Bogorodice usmjeren je prema promatraču. Na krilu, pridržavajući ga objema rukama, drži Dijete koje stoji na nogama te je umotano u bijelu draperiju. Lice Djeteta očituje mekoća izrade, oči su kao i kod Bogorodice bademaste, a obrve također tanke i visoko postavljene. Njegov pogled usmjeren je u lijevu stranu, a prati ga blagi naklon glave u istu stranu. U rukama drži kunicu, a na glavama obaju likova postavljene su srebrne krune.

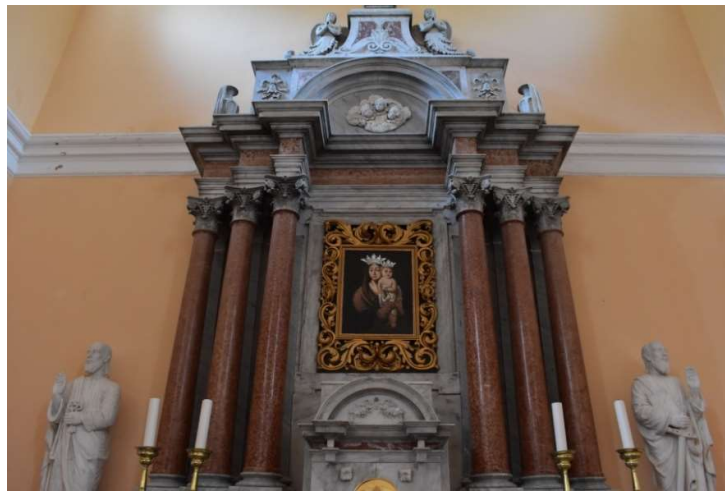
Slika 27. Slika Gospe od Ružarija

Slika 28. Bogorodica i Dijete

7.2.2. Analiza oltara Gospe od Ružarija

Barokni oltar visok je oko šest i pol metara, širok četiri metra i sedamdeset i tri centimetara, a dug dva metra i pet centimetara. Oltaru su napravljene stube te se od istog vidno razlikuju jer su izrađene od crvenog kamena. Antependij je bogato ukrašen plitkim reljefima u motivima biljnih vitica te lisnatom ornamentikom. Kao što je slučaj kod oltara u crkvi Gospe Sinjske i ovdje možemo reći da antependij nalikuje sarkofagu. Središnji dio flankiran je sa šest stupova s oplatom od crvenog mramora. S bočnih strana nalaze se dvije samostojeće skulpture Svetog Petra i Pavla čiji su originali stradali za vrijeme Domovinskog rata. Stupovi nose zabat u čijem su centralnom polukružnom dijelu vidljive u niskom reljefu izrađene tri glave anđela. Iznad toga nalaze se dva anđela s krilima u visokom reljefu, a vrhom dominira skulptura Isusa.

Slika 29. Središnji i gornji dio oltara

Slika 30. Antependij oltara

Slika 31. Gornji dio oltara

8. POTRAVLJE

8.1. Povijest Potravlja i crkve

Potravlje se nalazi u dolini rijeke Cetine u općini Hrvace, a naseljeno je još od Ilira te se kršćanstvo na tom prostoru javlja vrlo rano. Nakon oslobođenja od turskog *zuluma*, kraj je naselilo stanovništvo koje je došlo u pratnji franjevac, pretežno iz Broćna ispod Mostara. Župna crkva Svetog Filipa i Jakova u Potravlju u početku je bila drvena, a nova crkva sagradila se 1774. godine.¹³⁶

8.1.1. Analiza Majke od Milosti

Slika je visoka sedamdeset centimetara, široka pedeset i sedam centimetara, napravljena je tehnikom ulja na platnu te je postavljena u pozlaćeni drveni okvir. Na tamnoj podlozi ističe se lik Bogorodice i Djeteta, čija su lica i draperije izrađeni svijetlim koloritom da bi se što bolje isticali. Blijedim licem Bogorodice dominiraju rumeni obrazi, tanke crvene usne te velike bademaste oči. Obrve su joj tanke, a čelo visoko. Svijetla kosa skupljena je u punđu, a iznad glave vidljiva je kruna koju sačinjava dvanaest zvijezda. Ta kruna podsjeća na krunu koju nose anđeli na oltaru Gospe Sinjske. Oko vrata ima bisernu ogrlicu. Na ovoj se slici ističe Bogorodičina draperija. Osim što je obrubljena biserima, njezin veo je crvene, a draperija plave boje. Lice joj je nagnuto prema desnom ramenu te je priljubljeno uz lice Djeteta, a pogled usmjeren prema promatraču. Dijete stoji u Bogorodičinu krilu te na sebi nema nikakve odjeće. Podiže desnu nogu prema Bogorodici, a ona mu je pridržava svojom lijevom rukom. Licem Djeteta dominiraju rumeni obrazi iznad kojih se nalaze bademaste oči. Lice je blijedo kao i kod Bogorodice, a njegov pogled usmjeren je prema majci. Desnom rukom dodiruje njezino lice što sugerira nježnost i privrženost. Oko vrata, kao i oko desne ruke, nalazi se biserna ogrlica. Iznad glave vidljivi su obrisi aureole zahvaljujući tamnoj podlozi. Svjetlost je usmjerena iz donjeg lijevog kuta slike te obasjava Bogorodicu i dijete Isusa.

Slika nema svoj oltar nego je smještena sa sjeverne strane crkve u niši.

¹³⁶ Vidi u: *Potravlje - povijest župe*, https://www.franjevci-split.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=358&Itemid=7 (09.06.2019.)

Slika 32. Slika Gospe od Milosti

9. ROŽE

9.1. Povijest Roža i crkve

Mjesto Rože nalazi se na obroncima Kamešnice na nadmorskoj visini od preko osamsto metara. Područje župe dolazi pod tursku vlast početkom XVI. stoljeća, a kada je postavljena granica godine 1718. prema Turskoj Bosni, stanovništvo su pasterizirali sinjski franjevci.¹³⁷ U njihovoj crkvi Gospe od Zdravlja krije se kip istoimene Bogorodice koju malobrojni mještani slave i danas.

9.2. Gospa od Zdravlja

Gospa od Zdravlja najviše se časti u doba ratova kada su vladale bolesti poput kuge, gube i kolere. Zbog svega navedenog narod se moli Majci Mariji za spas od svih silnih bolesti i nedaća. Svoj je naziv dobila između dvaju razdoblja pošasti, onih 1576. godine i onih 1630. godine. Unatoč tome ova se Bogorodica u Dalmaciji štuje kao zaštitnica zdravlja mnogo ranije. Uz nju su se često prikazivali i sveci zaštitnici od kuge kao što su Mihovil, Kuzma, Damjan i mnogi drugi.¹³⁸

9.2.1. Analiza kipa Gospe od Zdravlja

Skulptura izrađena od drveta visoka je sto i deset centimetara, široka četrdeset, a dubina joj je trideset i tri centimetara. Bogorodica odjevena u bijelo na sebi ima maforion sa zlatnim obrubom koji je s vanjske strane plave, a s unutrašnje crvene boje. Izraz lica joj je mio, oči bademaste, a obrve tanke i visoko postavljene. Pogled joj je usmjeren prema promatraču, a u desnoj ruci drži dijete Isusa koji je odjeven u žuto. Isus pokazuje tri prsta što označava blagoslov. Njegovim licem dominira visoko čelo ispod kojeg su tanke obrve, sitne oči te tanka rumena usta.

¹³⁷ Vidi u: *Župa Presvetog imena Isusovog - Voštane - Rože*, <https://smn.hr/vostane-roze> (09.06.2019.)

¹³⁸ Vidi u: Ivana Prijatelj-Pavičić, 1998. god., str. 196 - 197.

Slika 33. Kip Gospe od Zdravlja

10. TRILJ

10.1. Povijest Trilja i crkve

Grad Trilj smjestio se na obali rijeke Cetine. Arheološki dokazi upućuju na to da u tom mjestu ljudi žive još od srednjeg kamenog doba. Osmanlije ovu župu zauzimaju početkom XVI. stoljeća, a novo stanovništvo naseljava područje Trilja tek nakon 1715. godine. Crkva Svetog Mihovila se gradi 1686. godine, a nastradala je u bombardiranju za vrijeme Drugog svjetskog rata. Župu su do 1805. godine vodili franjevci nakon kojih župu preuzimaju samostalni župnici te tako ostaje i do danas. Oni danas pripadaju Cetinskom dekanatu.¹³⁹ Crkva nosi ime Svetog Mihovila, franjevačkog sveca koji se slavi 29. rujna. Nova crkva sagrađena je i posvećena 1901. godine.¹⁴⁰

10.2. Gospa od Karmela

Gospa od Karmela, kao i Gospa od Ružarija, jedna je od najraširenijih Marijinih pobožnosti na području Dalmacije u poslijetridentsko vrijeme te se također prije prikazivala s istim saveznicima kao i Gospa od Ružarija. Od XVII. stoljeća prikazuje se u odsustvu saveznika. Također, kao i kod Gospe od Ružarija, prikazi ovog ikonografskog tipa Bogorodice najviše se naručuju za vrijeme ratova s Osmanlijama.¹⁴¹ U periodu baroka prikazuje se s Djetetom u krilu kako lebdi nad čistilištem gdje nagi likovi posežu rukama za škapularom koji visi s Bogorodičinih ruku. U nekim hrvatskim krajevima nazivaju je *Ognjena Marija*.¹⁴² U Trilju je Bogorodica prikazana u obliku drvene skulpture koja se nalazi na oltaru.

10.2.1. Analiza Gospe od Karmela

Skulptura Bogorodice nalazi se unutar oltarne niše koja je flankirana četirima stupovima, po dva sa svake strane, a izrađeni su od mramora. Bogorodičin kipić napravljen je od drveta i rad je Tirolaca.¹⁴³

¹³⁹ Vidi u: *Župa svetog Mihovila Arhandela - Trilj*, <https://smn.hr/trilj> (14.06.2019.)

¹⁴⁰ Vidi u: Josip Dukić, *Crkva svetog Mihovila u Trilju (1901. - 2001.)*, Trilj: Cetinski dekanat Trilj, 2001. god., str. 8.

¹⁴¹ Vidi u: Ivana Prijatelj Pavičić, 1998. god., str. 82.

¹⁴² Vidi u: Branko Fučić, »Gospa Karmelska«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurna, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990.

¹⁴³ Vidi u: *Župa svetog Mihovila Arhandela - Trilj*, <https://smn.hr/trilj> (14.06.2019.)

Odjevena je u bijelu halju preko koje pada plavi maforion obrubljen zlatnom bojom. Unutrašnja strana maforiona crvene je boje. U desnoj ruci drži svitak, a u lijevoj Dijete. Dijete je odjeveno u žutu draperiju, kao što je slučaj i kod Roža, a desnom rukom blagoslivlja trima prstima. Bogorodica i Dijete imaju na glavama zlatne krune. Lica su im mila, oči bademaste i plave boje, a kose blago kestenjaste. Licima dominiraju visoko postavljene i tanke obrve.

Slika 34. Skulptura Gospe od Karmela

10.2.2. Analiza oltara Gospe od Karmela

Oltar je visok oko četiri metara, širok jedan metar i osamdeset i četiri centimetara, a dubina mu je sto i deset centimetara. Postavljen je na stubu od crvenog mramora, a na vrh stube postavljen je antependij jednostavnog oblika i izgleda. Središnji dio gdje se nalazi Bogorodica flankiraju četiri mramorna stupa, po dva sa svake strane, koji na sebi nose zabat florealnog ukrasa na rubovima. U središtu oltara smještena je niša u kojoj se nalazi Bogorodica, a iznad su u plitkom reljefu izrađena dva anđela s krilima koji nose krunu. Iznad toga prikazana je, također u plitkom reljefu, golubica iza koje su vidljive zlatne zrake što simbolizira silazak Duha Svetoga.

Slika 35. Oltar Gospe od Karmela

11. ZAKLJUČAK

Današnji izgled grada Sinja i krajine »skrojili« su tijekom povijesti burni i učestali ratovi Osmanlija i Mlečana. Tijekom ratnih sukoba narod je bježao zbog straha i nemoći pred osmanskim *zulumom* tražeći sigurno mjesto za život, a na tom putu vjerno su ih pratili franjevci.

Ramski su fratri odlučili ostaviti crkvu u Rami na Šćitu te s narodom odseliti u Cetinsku krajinu. Sa sobom su ponijeli samo najvrjednije blago, a među kojim je i slika Majke od Milosti za koju se vjerovalo da je čudotvorna.

Nakon što su se »smjestili« u Sinju, franjevci počinju razmišljati o izgradnji crkve u *Varošu*, u koju bi smjestili sliku Bogorodice. Godine 1715. dolazi do Malog rata u kojem upravo slika Majke od Milosti ima najvažniju ulogu. Naime, legenda kaže kako je ona zaslužna za pobjedu Sinjana nad Osmanlijama te ubrzo nakon bitke mijenja ime u Čudotvorna Gospa Sinjska i postaje simbolom grada Sinja.

Nakon bitke izgrađeni su crkva i samostan, a isti su više puta rušeni i uništavani zbog silnih potresa koji su tresli Sinj. Unatoč svim nedaćama, franjevci je nikada nisu prestali obnavljati te su u njoj odlučili sagraditi oltar dostojan Gospe Sinjske. Za izgradnju mramornog oltara zaslužni su braća Dall' Acqua, a srebrni okvir izradili su Mlečani.

Franjevci su svojim djelima pokazali privrženost prema Bogorodici koju su željeli prenijeti na narod te su zbog toga odgoj i duhovni život zajednice usmjerili prema njoj. Osim što su joj pisali pjesme i knjige, franjevci joj u krajini posvećuju crkve i oltare. Naime, sinjska crkva nije jedina koja časti Bogorodicu te koja po istoj nosi ime. U Vrlici, u crkvi Gospe od Ružarija, časti se slika istoimene Bogorodice koja se nalazi u zlatnom okviru na baroknom mramornom oltaru. U crkvi Svetog Filipa i Jakova u Potravlju časti se Majka od Milosti ili Gospa Potravska. Iako nema svoj oltar zbog čega je smještena u niši, njezino čašćenje potvrđuje franjevačku povezanost s Bogorodicom. U Rožama se pak u crkvi Gospe od Zdravlja časti istoimeni kip Bogorodice, a u crkvi Svetog Mihovila u Trilju časti se Gospa od Karmela koja je svoje mjesto pronašla u niši mramornog oltara.

Sve gore navedene činjenice dovode do zaključka da su franjevci svojim dolaskom u Sinj i krajinu »donijeli« poštovanje i ljubav prema Bogorodici te da zahvaljujući njima kult Bogorodice na tom području živi i danas. Činjenica jest da su upravo njihov dolazak i Majka od Milosti bili ključni za stvaranje Sinja i krajine kakve poznajemo danas.

12. POPIS LITERATURE

1. Josip Arnerić, »Uvodna riječ« u: *Nikola Tavelić prvi hrvatski svetac*, (ur.) Gabrijel Hrvatin Jurišić, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1971.
2. Anđelko Badurina, »Bonaventura«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 173.
3. Lada Badurina, *Hrvatski pravopis / Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović*, Zagreb: Matica hrvatska, 2008. god., 2. izd.
4. Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF -- Press 2007.
5. Fra Karlo Balić, »Štovanje blažene Djevice Marije u Franjevačkoj Provinciji Presvetog Otkupitelja«, u: *Nova revija vjeri i nauci*, X, Makarska, 1931., str. 427 – 524.
6. Fra Mirko Buljac, »Povijesna bilješka o Župi Svih svetih Hrvace«, u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur) Fra Mirko Buljac, Split: Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979., str. 162 - 167.
7. Mislav Cvitković i fra Mirko Marić, *Ljetopis fra Petra Filipovića prvog povjesničara Sinja i Čudotvorne Gospe Sinjske*, Sinj: Ogranak Matice hrvatske Sinj, 2018.
8. Mirko Čović, »Borba oko sinjske franjevačke gimnazije u Bečkom Carevinskom vijeću«, u: Mandićev zbornik (ur.) Ivan Vitezić, Bazilije Pandžić, Atanazije Matanić, Rim: Hrvatski povijesni institut, 1965., str. 253–274.
9. Marko Dragić, »Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske« u: *Croatica et Slavica Iandertina*, XII., 2016., str. 153 – 177.
10. Josip Dukić, *Crkva sv. Mihovila u Trilju (1901.-2001.)*, Trilj: Cetinski dekanat Trilj, 2001.

11. Branko Fučić, »Sv. Josip«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurna, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 302 - 304.
12. Branko Fučić, »Sveti Mihovil«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurna, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 401 - 403.
13. Josip Grbavac (ur.), *Franjevačka Provincija Presvetog Otkupitelja*, Split: Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja, Zbornik »Kačić«, 2007.
14. Marijan Grgić, »Antun Padovanski«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 119 - 120.
15. Marijan Grgić, »Franjo Asiški«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 232 - 234.
16. Marijan Grgić, »Sveta Katarina«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 325 - 326.
17. Marijan Grgić, »Jelena Križarica«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. [1979.], str. 296.
18. Marijan Grgić, »Sveti Jeronim«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], god., str. 297 - 299.

19. Marijan Grgić, »Ljudevit Tuluški«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 388.
20. Marijan Grgić, »Marija Magdalena«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 394 – 395.
21. Marijan Grgić, »Nikola Tavelić«, u: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Milan Mirić, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1990. [1979.], str. 427 - 428.
22. Anđela Horvat (1977.) povodom drugih Bogorodičinih prikaza, »Tri gotičke franjevačke Madone selice«, u: *Peristi : zbornik radova za povijest umjetnosti*, god. 20, 1977. god., str. 13 - 22
23. Šimun Jurić, »Iz povijesti Sinja i Cetinske Krajine«, u: *Sinjska Alka*, (ur.) Rajko Bobot, Bogdan Čatipović, Ivo Dalbello, Uroš Dalbello, Dušan Jurić, Sloven Poljak, Bruno Vuletić, Beograd: Jugoslavenska revija i Viteško alkarsko, 1987., str. 19 - 59.
24. Vicko Kapitanović, »Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do austrijske refeorme školstva«, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 33, 2007., br. 1/2, str. 89 – 124.
25. Krsto Križanić, »Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske«, u: *Sinjska spomenica 1715.-1965.*, (ur.) Josip Ante Soldo, Jeronim Šetka, Split: Franjevački provincijalat, 1965., str. 39 - 60.
26. Petar Lubina, »Marija u Hrvatskom Gospinom listu 'Marija'«, u: *Bogoslovska smotra*, god. 63, 1993., br.1/2, str. 88 – 114.
27. Fra Mirko Marić, *Sinj i njegova Gospa*, Sinj: Ogranak Matice hrvatske Sinj, 2012.
28. Fra Mirko Marić, *Usmena predaja*

29. Fra Ivan Marković, *Sinj i njegovo slavlje*, Sinj: Franjevački samostan Sinj, Poglavarstvo grada Sinja, Matica hrvatska Sinj, 1998. [1898.]
30. Zrinka Novak, »Utjecaj kulta Blažene Djevice Marije na neke aspekte pobožnosti na istočnoj jadranskoj obali u razvijenoj i kasnoj srednjem vijeku«, u: *Croatica Christiana periodica*, god. 35, 2011., br. 67, str. 1 – 28.
31. Ivan Pederin, »Zagora između Venecije i Turske«, u: *Dalmatinska Zagora nepoznata zemlja*,(ur.) Joško Belamarić, Marko Grčić, Zagreb: Galerija Klovičevi Dvori, 2007., str. 179 – 184.
32. Kruno Prijatelj, *Barok u Splitu*, Split: Kulturno-umjetničko društvo Ivan Lozica, 1947.
33. Ivana Prijatelj-Pavičić, *Kroz Marijin ružičnjak: zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskom slikarstvu od XIV. do XVIII. stoljeća*, Split: Književni krug, 1998.
34. Fra Josip Ante Soldo, »Kratka povijest Hrvaca do 20. stoljeća« u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur.) Fra Mirko Buljac, Split: Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979., str. 15 - 28.
35. Fra Josip Ante Soldo, »Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću«, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 33, 1992., str. 459 – 478.
36. Fra Josip Ante Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, Sinj: Ogranak Matice hrvatske, 2011.
37. Fra Josip Ante Soldo, »Vrlika koncem 17. i početkom 18. stoljeća«, u: *Fra Filip Grabovac u kontekstu hrvatske kulture*, (ur.) Neven Strukan, Vrlika, Sinj: Poglavarstvo grada, Matica hrvatska, 1998., str. 15 - 28.
38. Fra Josip Ante Soldo, *Zlato na grudima Majke; kratka povijest 300 godina štovanja Gospe Sinjske*, Sinj: Svetište Gospe Sinjske, 1987.

39. Nikša Stančić, »Dalmatinske krajine u 17. i 18. stoljeću«, u: *Dalmatinska Zagora nepoznata zemlja*,(ur.) Joško Belamarić, Marko Grčić, Zagreb: Galerija Klovićevi Dvori, 2007., str. 197 – 203.
40. Jeronim Šetka, »Čudotvorna Gospa Sinjska«, u: *Sinjska spomenica 1715. – 1965.*, (ur.) Josip Soldo, Jeronim Šetka, Split: Franjevački provincijalat, 1965., str. 9 - 38.
41. Radoslav Tomić, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb: Matica Hrvatska, 1995.
42. Radoslav Tomić, »Slika Gospe Žalosne« u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur.) Fra Mirko Buljac, Split: Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979., str. 168 - 175.
43. Radoslav Tomić, »Slika Svih Svetih« u: *Hrvace Župa Svih Svetih*, (ur.) Fra Mirko Buljac, Split: Provincijalat franjevačke provincije presvetog Otkupitelja, 1979. str. 176 - 179.
44. Šime Vulić, *Bogorodice (Madonne del dito) po Carlu Dolciju iz Galerije umjetnina Split*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.

Internet izvori:

1. *Povijest štovanja Gospe Sinjske*, <https://www.gospa-sinjska.hr/index.php/kroz-proslost/51-povijest-stovanja-gospe-sinjske> (14.02.2019.)
2. *Blagdan Blažene Djevice Marije Žalosne*, <http://www.obitelj-malih-marija.com/blagdan-blazene-djevice-marije-zalosne> (17.06.2019.)
3. *Vrlika - povijest župe*, https://www.franjevci-split.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=378&Itemid=7 (08.06.2019.)

4. *Potravlje povijest župe*, https://www.franjevci-split.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=358&Itemid=7
(09.06.2019.)
5. *Župa Presvetog imena Isusovog - Voštane - Rože*, <https://smn.hr/vostane-roze>
(09.06.2019.)
6. *Župa svetog Mihovila Arhanđela - Trilj*, <https://smn.hr/trilj> (14.06.2019.)

Slikovni prikaz:

Slika 1. Tvrđava Sign, <http://www.ferata.hr/300-obljetnica-slavne-pobjede-pod-sinjem-uz-gospin-zagovor-1715-2015-sinj-1/> (14.02.2019.)

Slika 2. Opsada Sinja, http://www.ferata.hr/wp-content/uploads/2015/03/opsada_sinja.jpg
(14.2.2019.)

Slika 3. Gospa Sinjska prije krunjenja, <https://www.gospa-sinjska.hr/index.php/kroz-proslost/51-povijest-stovanja-gospe-sinjske> (14.02.2019.)

Slika 4. Krunjenje Gospe Sinjske, [://www.gospa-sinjska.hr/images/svetiste/sam1.jpg](http://www.gospa-sinjska.hr/images/svetiste/sam1.jpg)(14.02.2019.)

Slika 5. Antependij oltara Gospe Sinjske, fotograf: Nikica Ugrin

Slika 6. Oltar iz žablje perspektive, fotograf: Nikica Ugrin

Slika 7. Prikaz cijelog oltara, fotograf: Nikica Ugrin

Slika 8. Skulptura svetog Ante, fotograf: Nikica Ugrin

Slika 9. Dio oltara, fotograf: Nikica Ugrin

Slika 10. Prikaz cijelog oltara, Fra Mirko Marić: *Sinj i njegova Gospa*

Slika 11. Sveti Josip, fotograf: Nikica Ugrin

Slika 12. Dio oltara, fotograf: Nikica Ugrin

- Slika 13. Detalj sa antependija oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 14. Prikaz cijelog oltara, Fra Mirko Marić: *Sinj i njegova Gospa*
- Slika 15. Središnji dio oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 16. Kip Svetog Franje, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 17. Prikaz cijelog oltara, Fra Mirko Marić: *Sinj i njegova Gospa*
- Slika 18. Antependij oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 19. Središnji dio oltara sa prikazom sveca, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 20. Antependij oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 21. Središnji dio oltara sa prikazom sveca, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 22. Fotografija glavnog oltara, Fra Mirko Marić: *Sinj i njegova Gospa*
- Slika 23. Gospa od sedam žalosti, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 24. Fotografija središnjeg dijela oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 25. Fotografija oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 26. Slika Presvetog Trojstva, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 27. Slika Gospe od Ružarija, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 28. Bogorodica i Dijete, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 29. Središnji i gornji dio oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 30. Antependij oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 31. Gornji dio oltara, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 32. Slika Gospe od Milosti, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 33. Kip Gospe od Zdravlja, fotograf: Nikica Ugrin
- Slika 34. Kipić Gospe od Karmela, fotograf: Mirna Breko
- Slika 35. Oltar Gospe od Karmela, fotograf: Mirna Breko

13. SUMMARY

Because of the frequent attacks of the Ottoman Empire, the non-Muslim population migrated often and the most important migration for Sinj and Cetina region occurred in 1687 when the Franciscans from Rama escaped from the war destruction and settled in the Cetina region. They brought with them their most important treasure and that is the image of the Mother of Grace. The image will change its name to »Miraculous Lady of Sinj« after the Little War in 1715 when she did a great miracle. The Franciscans built a church in which they brought the painting. Shortly after a silver frame was made for the painting by the Venetians and after that the altar that was signed by Dall 'Acqua brothers. The church and the monastery have been through a lot of misfortune, but still Franciscans never gave up on repairing them. The Franciscans have a big connection with Our Lady and it is visible through the fact that Our Lady is not worshiped only in Sinj, but in other small places in Cetina region. One of these places is a small village called Hrvace. People in Hrvace worship Lady of Seven Sorrows. The painting was influenced by Madonna del' dito that was painted by Carlo Dolci. Furthermore, in the town called Vrlika Our Lady of Rosary is worshiped. Paintings of this Virgin were ordered mostly during wars and destructions. Then we have Our Lady of Mercy that is worshiped in small village called Potravljje, and in village Rože Our Lady of Health is worshiped. People would pray to this Virgin in times of sickness such as plague. In town Trilj Our Lady of Carmel is worshiped and is also called Our Lady of Peace.

Key words: Our Lady, Franciscians, war, worship, region